Evaluace metodik z oblasti prevence a intervence předčasných odchodů ze škol

Zpráva o ověřování metodik

Jana Gajdošová

Praha 2015

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Obsah

1. ÚVOD ... 3

2. VÝCHODISKA A CÍLE PILOTNÍHO OVĚŘOVÁNÍ ... 3

2.1. VYMEZENÍ ZKOUMANÉHO PROBLÉMU ... 3

2.2. VÝCHODISKA ... 5

2.3. CÍLE A METODOLOGIE EVALUACE ... 5

3. NÁSTROJE PREVENCE A INTERVENCE NA STŘEDNÍCH ŠKOLÁCH ... 7

3.1. PREVENCE PŘED NÁSTUPEM DO ŠKOLY ZAMĚŘENÁ NA ZVÝŠENÍ INFORMOVANOSTI ŽÁKŮ ZÁKLADNÍCH ŠKOL ... 7

3.2. PREVENCE PŘI VSTUPU ŽÁKŮ NA STŘEDNÍ ŠKOLU ... 9

3.3. POSÍLENÍ MOTIVACE ŽÁKŮ KE STUDIU ... 12

3.4. IDENTIFIKACE ŽÁKŮ OHROŽENÝCH PŘEDČASNÝM ODCHODEM ZE ŠKOLY A INDIVIDUÁLNÍ INTERVENČNÍ OPATŘENÍ ... 16

3.5. PODPORA PEDAGOGICKÉHO SBORU V PRÁCI SE ŽÁKY OHROŽENÝMI PŘEDČASNÝM ODCHODEM ZE ŠKOL ... 20

4. OVĚŘOVÁNÍ METODIK VYBRANÝCH NÁSTROJŮ PREVENCE A INTERVENCE ... 21

4.1. OVĚŘENÍ METODIKY „KOMUNIKACE ŠKOLY S ŽÁKY A RODIČI JIŽ PŘED NÁSTUPEM DO 1. ROČNÍKU“ ... 22

4.1.1 Hodnocení metodiky ... 22

4.1.2 Zpětná vazba od účastníků ... 24

4.2. OVĚŘENÍ METODIKY „DNY TŘÍDY“ ... 24

4.2.1 Hodnocení metodiky ... 24

4.2.2 Zpětná vazba od účastníků ... 26

4.3. OVĚŘENÍ METODIKY „ADAPTAČNÍ KURZ“ ... 26

4.3.1 Hodnocení metodiky ... 26

4.3.2 Zpětná vazba od účastníků ... 28

4.4. OVĚŘENÍ METODIKY „KULATÉ STOLY“ ... 28

4.4.1 Hodnocení metodikyí ... 29

4.4.2 Zpětná vazba od účastníků ... 30

4.5. OVĚŘENÍ METODIKY „INDIVIDUÁLNÍ PRÁCE S ŽÁKEM OHROŽENÝM PŘEDČASNÝM ODCHODEM ZE VZDĚLÁVACÍHO SYSTÉMU“ ... 30

4.5.1 Hodnocení metodiky ... 31

4.5.2 Zpětná vazba od účastníků ... 32

4.6. OVĚŘENÍ METODIKY „UZAVÍRÁNÍ SMLUV O PLNĚNÍ ŠKOLNÍCH POVINNOSTÍ“ ... 33

4.6.1 Hodnocení metodiky ... 34

4.6.2 Zpětná vazba od účastníků ... 35

5. ZÁVĚR ... 36

6. BIBLIOGRAFIA ... 39

6.1. LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE ... 39

6.2. PŘÍKLADY DOBRÝCH PRAXÍ: ... 39

6.3. METODIKY OPATŘENÍ PREVENCE A INTERVENCE ... 40

6.4. INTERNETOVÉ ZDROJE A ZAJÍMAVÉ ODKAZY ... 40

Projekt je financován Evropským sociálním fondem a rozpočtem České republiky.

Evaluace metodik z oblasti prevence a intervence předčasných odchodů ze škol. Zpráva o ověřování metodik - **Jana Gajdošová**

Vydal Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, Praha 2015

Korektura: oddělení pro informační a publikační činnost

1. Úvod

Předčasné odchody ze vzdělávání jsou celospolečenským problémem, negativně ovlivňujícím nejen životy jednotlivců a jejich rodin, ale také hospodářský růst společnosti a sociální kohezi. Pro mnohé mladé lidi vede předčasné ukončení školní docházky k problémům s nezaměstnaností, k chudobě, zdravotním problémům a také k jejich nízké participaci na politických, sociálních a kulturních aktivitách a k sociálnímu vyloučení. Z těchto důvodu je fenomén předčasných odchodů ze vzdělávání v současných letech v popředí zájmu významných evropských strategických dokumentů, především strategie Evropa 2020[1], přičemž snížení míry předčasných odchodů ze vzdělávání v průměru na 10 % je jedním z jejích pěti hlavních cílů.

Přestože Česká republika patří dlouhodobě ke státům s poměrně nízkou mírou předčasných odchodů ze vzdělávání[2], nelze tento problém přehlížet především v kontextu zmíněných negativních dopadů na jednotlivce, jejichž vstup na trh práce je touto skutečností nesmírně ztížený. Z toho důvodu je nutno se této problematice podrobně věnovat s cílem navrhnout detailní a komplexní strategie v boji proti předčasným odchodům ze škol, nikoliv přenechávat tuto zodpovědnost pouze jednotlivým školám, jelikož - jak upozorňuje zpráva Evropské komise k předčasným odchodům ze vzdělávání - školy mají v řešení a zamezování předčasných odchodů nezastupitelnou roli, neměly by však v tomto boji zůstávat v izolaci[3].

V této souvislosti se problematice předčasných odchodů ze vzdělávání věnuje i projekt Kariérové poradenství v podmínkách kurikulární reformy – VIP Kariéra II – KP, pod jehož záštitou byla uskutečněna předkládaná evaluační zpráva z pilotního ověřování metodik z oblasti prevence a intervence předčasných odchodů ze škol. Aktivity projektu v této oblasti jsou zaměřené především na podporu škol v řešení předčasných odchodů u svých žáků, a to jak mapováním této problematiky formou šetření, tak i sběrem příkladů dobrých praxí, které mohou sloužit jako inspirace pro školy i další subjekty působící v této oblasti.

2. Východiska a cíle pilotního ověřování

2.1. Vymezení zkoumaného problému

Termín **„předčasné odchody ze vzdělávání“** (z angl. early school leaving) odkazuje na terminologii používanou statistickým úřadem Evropské unie (Eurostat) a v našich podmínkách Českým statistickým úřadem, přičemž do této kategorie patří mladí lidé ve věku 18 až 24 let, kteří opustili školní docházku před dokončením vyššího sekundárního vzdělávání nebo odborné přípravy, získali tak nanejvýš nižší sekundární vzdělání[4] a v době šetření již nenavštěvují žádnou formu vzdělávání či odborné přípravy[5].

Naproti tomu termín **„předčasné odchody ze škol“** odkazuje na anglický termín „dropout“ a vztahuje se k jednotlivým odchodům ze škol, které mohou (ale nemusí) vyústit až k úplnému opuštění vzdělávání či odborné přípravy. Poměrně velké procento žáků, kteří

---

[1] Sdělení Komise Evropa 2020 Strategie pro inteligentní a udržitelný růst podporující začlenění. Brusel: 3. 3. 2010. [Online] [cit. 12. 2. 2015]. Dostupné na WWW: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:CS:PDF>

[2] Pro přehled vývoje míry předčasných odchodů ze vzdělávání viz údaje Eurostatu. [Online] [cit. 12. 2. 2015]. Dostupné na WWW: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=t2020_40>

[3] European Commission. *Reducing early school leaving: Key messages and policy support. Final Report of the Thematic Working Group on Early School Leaving.* [Brusel]: November 2013. [Online] [cit. 12. 2. 2015]. Dostupné na WWW: <http://ec.europa.eu/education/policy/strategic-framework/doc/esl-group-report_en.pdf>

[4] Z hlediska stupňů kategorie ISCED se zde jedná o stupně ISCED 0, 1, 2 a 3C zkrácené (obory kategorie J a některé dvouleté obory E). [Online] [cit. 12. 2. 2015] Srov.: <http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-11-52_en.htm?locale=en> a <http://www.europass.cz/wp-content/uploads/P%C5%99evodn%C3%ADk-EQF-a-ISCED.pdf>

[5] Definice indikátoru „early school leaving“ – „předčasné odchody ze vzdělávání“ [Online] [cit. 12. 2. 2015]: <http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-11-52_en.htm?locale=en>

takto opustí školu, je nicméně opětovně začleňováno do vzdělávání na jiné škole či v jiném oboru.

Vzhledem k tomu, že se v rámci předkládané zprávy budeme zaměřovat na preventivní a intervenční opatření na úrovni škol, odkazujeme vesměs k druhé kategorii žáků (předčasné odchody ze škol), přestože z pohledu prevence nelze zmíněné dvě kategorie jednoznačně oddělit.

Co se týká jednotlivých typů opatření snažících se zamezit předčasnému ukončování školní docházky, případně zmírnit a řešit negativní důsledky toho jevu u jednotlivých žáků, mluvíme o preventivních, intervenčních a kompenzačních opatřeních:

- **Preventivní opatření**

Základem prevence v oblasti předčasných odchodů ze vzdělávání je zamezení vzniku podmínek, jež by mohly vést k předčasnému ukončení školní docházky, a to především prostřednictvím kvalitního vzdělávání. To zahrnuje rovný přístup ke kvalitnímu vzdělání pro všechny žáky a mladé lidi, se specifickým důrazem na péči již v raném dětství. Obecně tak mezi nejdůležitější systémová preventivní opatření patří dostupné předškolní vzdělávání, kvalitní motivující kurikulum, flexibilní vzdělávací dráhy, posílení integrace nově příchozích dětí migrantů, zapojení žáků a rodičů do rozhodovacího procesu školy, tzv. celoškolní přístup[6], kvalitní vzdělávání pedagogických pracovníků a v neposlední řadě dobře rozvinutý poradenský systém a spolupráce se světem práce.

- **Intervenční opatření**

Intervenční opatření se soustředí na řešení již vzniklých obtíží, avšak v jejich rané fázi tak, aby se zabránilo předčasnému ukončení školní docházky. Tato opatření mohou být zaměřena na školu či vzdělávací instituci jako celek, případně na řešení problémů jednotlivých žáků, kteří jsou předčasným odchodem ohroženi. Mezi účinné intervenční opatření patří systémy včasného varování, které integrují různé metody a mechanismy zaměřené na identifikaci raných signálů ohrožení předčasným odchodem ze škol. Záměrem je poskytnout včasnou a cílenou podporu ohroženým žákům. Mezi neméně důležitá intervenční opatření dále patří individuální výukové přístupy, mimoškolní aktivity obohacující výukovou nabídku a školní klima, ale také spolupráce s rodiči a podpora učitelům v rozvíjení metodologií a dovedností tak, aby byli schopni reagovat na individuální potřeby žáků.

- **Kompenzační opatření**

Zatímco prevence předčasných odchodů ze škol je více účinná nežli kompenzace jejich následků, kompenzační opatření budou nadále důležitá pro ty, kteří předčasně ukončí školní docházku. Hlavním cílem kompenzačních opatření je tedy nabízet nové příležitosti vzdělávání a odborné přípravy a poskytnout „druhou šanci“ těm, kteří ze vzdělávacího procesu předčasně odešli.

Zaměřujeme-li naši pozornost na předčasné odchody ze škol (dropout), jsou pro nás důležitá především preventivní a intervenční opatření. Preventivní opatření tak, jak je definuje Rada Evropy v Doporučení, týkajícího se opatření pro snížení míry předčasných odchodů ze vzdělávání[7], vyžadují iniciativy víceméně na systémové úrovni, zatímco

[6] Z anglického „whole school approach“. Tzv. celoškolní přístup se zabývá všemi klíčovými vzdělávacími oblastmi, všemi stupni vzdělávání i širší komunitou. Studenti a dospělí ve škole a širší komunitě rozvíjejí povědomí a pochopení faktorů, které přispívají k bezpečnému, inkluzivnímu, pečujícímu a otevřenému školnímu klimatu. Zvažovány jsou všechny aspekty školního života, jako je kurikulum, školní klima, učební metody, opatření a postupy. Pro více informací, viz [Online] [cit. 11. 2. 2015]: <http://www.ddsb.ca/Students/SafeSchools/Documents/Whole%20School_Approach_Tip_Sheet.pdf>

[7] European Commission. *Council recommendation of 28 June 2011 on policies to reduce early school leaving.* [Brusel]: EC, 2011. [Online] [cit. 12. 2. 2015] Dostupné na WWW: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2011:191:0001:0006:en:PDF>

intervence se odehrává na úrovni jednotlivých škol. Nicméně, dělicí čára mezi preventivními a intervenčními opatřeními není vždy jasně rozpoznatelná[8].

Co se týká komplexního problému předčasných odchodů ze vzdělávání, vztahujícího se k indikátoru Eurostatu (ESL), sledujeme spíše kompenzační opatření nabízející příležitosti k návratu do vzdělávání a odborné přípravy pro ty, jež předčasně opustili školní docházku[9].

2.2. Východiska

Předkládaná zpráva navazuje na předchozí aktivity projektu **Kariérové poradenství v podmínkách kurikulární reformy – VIP Kariéra II – KP** v této oblasti, především na dlouhodobý sběr příkladů dobrých praxí, které jsou pravidelně zveřejňovány na stránkách informačního systému www.infoabsolvent.cz zaměřeného na komplexní podporu volby vzdělávací a profesní dráhy. Samostatnou součástí informačního systému je i sekce zaměřená na pomoc žákům se sociálním a zdravotním znevýhodněním a prevenci předčasných odchodů ze škol.

V letech 2011–2013 byla rovněž provedena dvě šetření zaměřená na mapování komplexního problému předčasných odchodů ze vzdělávání na českých školách. Hlavním cílem šetření, jehož kvalitativní analýza byla publikována v roce 2012, bylo „…*získání expertních názorů na možnosti prevence a intervence při řešení problému předčasných odchodů ze vzdělávání, a to z hlediska širokého spektra institucí (managementu škol, psychologů, poradenských pracovníků, úřadů práce i neziskových organizací).*“[10]

Cílem navazující publikace uveřejněné v roce 2013 bylo komplexně zmapovat problematiku předčasných odchodů ze středních škol, a to z různých úhlů pohledu. První část publikace vychází ze statistických údajů ze školních matrik o předčasném ukončení studia na středních školách, v druhé části publikace jsou následně prezentovány výsledky dotazníkového šetření na středních školách, které mapují názory pedagogických a poradenských pracovníků a jejich zkušenosti s nejčastěji využívanými nástroji prevence a intervence. Publikace se dále věnuje kompenzačním opatřením ve smyslu možností podpory návratu nezaměstnaných mladých s nízkou úrovní vzdělání do vzdělávacího procesu[11].

2.3. Cíle a metodologie evaluace

Cílem evaluace **pilotního ověřování metodik pro realizaci vybraných opatření v oblasti prevence a intervence předčasných odchodů ze škol** bylo poskytnout pedagogickým a poradenským pracovníkům škol komplexní metodiky preventivních a intervenčních opatření, které mohou sloužit jako podrobný návod či jako inspirace pro řešení tohoto problému v prostředí svých škol.

Za tímto účelem bylo v první fázi evaluačního procesu realizováno **dotazníkové šetření na středních školách,** jež mělo za cíl zmapovat situaci ve využívání nástrojů prevence a intervence na středních školách za účelem zjištění názorů pedagogických a poradenských pracovníků na možnost využití vybraných námětů a nástrojů podpory a zhodnocení jejich

---

[8] European Commission. *Reducing early school leaving: Key messages and policy support. Final Report of the Thematic Working Group on Early School Leaving.* [Brusel]: November 2013. [Online] [cit. 13. 2. 2015]. Dostupné na WWW: <http://ec.europa.eu/education/policy/strategic-framework/doc/esl-group-report_en.pdf>

[9] TILLNER, Jiří. *Zpráva o předčasných odchodech ze vzdělávání. Přehled opatření a příklady dobrých praxí v zahraničí a v ČR*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání. 2013. [Online] [cit. 13. 2. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.nuv.cz/uploads/Predcasne_odchody_12_2013.pdf>

[10] TRHLÍKOVÁ, Jana. *Předčasné odchody ze vzdělávání na středních školách. Kvalitativní analýza rozhovorů s experty a příklady dobrých praxí.* Praha: Národní ústav pro vzdělávání, 2012, s. 4. [Online] [cit. 13. 2. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/PublikaceAbsolventi?Stranka=9-0-73&NazevSeo=Predcasne-odchody-ze-vzdelavani-na-strednich->

[11] TRHLÍKOVÁ, Jana. *Předčasné odchody ze středních škol. Názory pracovníků škol a úřadů práce na nástroje prevence a intervence.* Praha: Národní ústav pro vzdělávání, 2013, s. 3. [Online] [cit. 13. 2. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/PublikaceAbsolventi?Stranka=9-0-83&NazevSeo=Predcasne-odchody-zaku-ze-strednich-skol-Nazory->

širší využitelnosti na školách. Jako zdroj inspirace pro soupis jednotlivých opatření prevence a intervence sloužily příklady dobrých praxí z oblasti předčasných odchodů ze škol, které byly v projektu dlouhodobě sbírány. Jelikož tyto příklady představovaly ucelenou strategii konkrétní školy či jiné instituce v boji s předčasnými odchody ze škol, pro účely evaluace byly rozčleněny na jednotlivá opatření, která jsme strukturovali chronologicky. Konkrétně od preventivních opatření cílících na žáky teprve vstupující na střední školu přes opatření motivující stávající žáky v setrvání ve studiu a intervenční opatření řešící vzniklé obtíže až po podporu pedagogického sboru v práci se žáky ohroženými předčasným odchodem ze škol.

V dotazníkovém šetření bylo osloveno 160 středních odborných škol, z toho 43 dotazník vyplnilo. Sběr dat se uskutečnil v průběhu měsíců března a dubna 2014 prostřednictvím elektronického dotazníku. Struktura oslovených škol byla odvozena na základě počtu jednotlivých odchodů ze škol ve školním roce 2012/2013. Zároveň byly vybrány školy, které vyučují více kategorií vzdělání, jelikož mívají větší zkušenosti s přestupem žáků na jiné obory a také mnohdy i větší zkušenosti s jednáním s rodiči a žáky ze sociálně znevýhodněného prostředí[12].

Na základě výsledků z dotazníkového šetření bylo **vybráno 6 nástrojů prevence a intervence** za účelem vytvoření metodik k těmto opatřením. V této souvislosti byli osloveni autoři původních příkladů dobrých praxí, ze kterých mapovaná opatření vycházela. V průběhu měsíců června až srpna 2014 vznikly metodiky k následující opatřením:

- Komunikace školy s žáky a rodiči již před nástupem do 1. ročníku
- Dny třídy
- Adaptační kurz
- Kulaté stoly
- Individuální práce s žákem ohroženým předčasným odchodem ze vzdělávacího systému
- Uzavírání smluv o plnění školních povinností

Z důvodů přehlednosti textu zde na vytvořené metodiky pouze odkazujeme. Jejich plné znění je nicméně zpřístupněné na portálu www.infoabsolvent.cz.

Následně se uskutečnila stěžejní část evaluace, a to **pilotní využití vybraných nástrojů prevence a intervence** v praxi na středních školách z pohledu pedagogických a poradenských pracovníků zapojených škol i samotných žáků, kterému je věnována druhá část předkládané zprávy. Do pilotního ověřování bylo zapojeno celkem 10 středních odborných škol. Výběr škol probíhal na základě údajů získaných v dotazníkovém šetření, v jehož rámci měly školy identifikovat opatření, která by chtěly ověřit v praxi. Nábor škol pro evaluaci vzhledem k poměrně malému vzorku probíhal telefonicky. Každá ze šesti vytvořených metodik byla ověřena v praxi ve dvou středních školách. Některé školy zároveň ověřovaly dvě metodiky současně. Celkově se tedy pilotního ověřování zúčastnilo 10 středních odborných škol. Pouze jedna ze zúčastněných škol nedodala plně vyplněnou závěrečnou zprávu. Ověřování probíhalo v I. pololetí školního roku 2014/2015. Pedagogičtí a poradenští pracovníci zodpovědní za realizaci daného opatření na škole měli za úkol vyhodnotit úspěšnost této realizace formou závěrečné zprávy. Struktura závěrečné zprávy byla koncipována tak, aby se evaluátoři mohli volně vyjádřit k jednotlivých námětům. Jednotlivé náměty byly závazné pro všechny účastníky evaluace:

- Popis realizace metodiky
- Hodnocení metodiky
- Vyhodnocení opatření
- Zpětná vazba od účastníků (realizačního týmu i žáků)

[12] TRHLÍKOVÁ, Jana. *Předčasné odchody ze středních škol. Názory pracovníků škol a úřadů práce na nástroje prevence a intervence.* Praha: Národní ústav pro vzdělávání, 2013, s. 6. [Online] [cit. 13. 2. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/PublikaceAbsolventi?Stranka=9-0-83&NazevSeo=Predcasne-odchody-zaku-ze-strednich-skol-Nazory->

3. Nástroje prevence a intervence na středních školách

V této fázi evaluace jsme sledovali míru používání jednotlivých opatření na dotazovaných školách. Důležitým úkolem bylo rovněž zjistit, která opatření jsou pro školy zajímavá z hlediska možného vyzkoušení v praxi. Z těchto údajů jsme následně mohli vybrat nejžádanější opatření, k nimž jsme připravili metodiky ulehčující školám jejich naplnění.

Přestože tato část evaluace byla spíše nástrojem pro následný výběr opatření pro pilotní ověřování metodik, přinesla rovněž zajímavá zjištění ohledně míry využívání jednotlivých nástrojů prevence a intervence na středních školách. Z toho důvodu v této kapitole uvádíme výsledky provedeného šetření.

Pro lepší orientaci ve zkoumané problematice jsme opatření rozdělili do několika kategorií. V první řadě jsme se věnovali prevenci předčasných odchodů ze školní docházky ještě před nástupem na střední školu. Další kategorie je věnována opatřením, která si kladou za cíl ulehčit a zpříjemnit novým žákům vstup na střední školu či přestup z jiné školy. Dále jsme se věnovali skupině preventivních a intervenčních mechanismů zaměřené na posílení motivace všech žáků ke studiu jako takovému. Taková opatření však zároveň přispívají ke zlepšení klimatu školy. Obsáhlou kategorií jsou i opatření zaměřená na identifikaci žáků ohrožených předčasným odchodem ze školy a opatření v průběhu studia, která již přímo reagují na hrozbu předčasného odchodu ze školy, a tudíž jsou určena pro práci s individuálními žáky. Poslední, avšak neméně důležitou kategorií jsou opatření týkající se podpory pedagogického sboru v práci se žáky ohroženými předčasným ukončením školní docházky.

Z důvodu přehlednosti se v této kapitole nevěnujeme podrobně popisu jednotlivých nástrojů, nicméně uvádíme odkazy na příslušné příklady dobrých praxí, kde jsou opatření popsána, a které zájemcům poskytnou bližší informace o realizaci daných nástrojů v kontextu konkrétní školy.

3.1. Prevence před nástupem do školy zaměřená na zvýšení informovanosti žáků základních škol

Prevence předčasných odchodů ještě před nástupem na střední školu reaguje především na jeden z rizikových faktorů předčasného ukončování školní docházky nebo změny oboru, školy či úrovně vzdělání z pohledu individuální úrovně žáka, a tím je **nespokojenost žáka s výběrem oboru či úrovně vzdělání**. Důvodem nespokojenosti může být ztráta zájmu o obor, případně nesoulad mezi schopnostmi žáka a zvolenou úrovni vzdělání[13]. V této souvislosti je jedním z nejdůležitějších systémových preventivních opatření kvalitně poskytované služby kariérového poradenství, soustředící se na individuální potřeby jednotlivých žáků, a to jak pro žáky základních škol vybírající si vzdělávací a profesní dráhu, tak i pro žáky středních škol řešící různé typy obtíží v souvislosti s výběrem školy či oboru či zajímající se o svoji další vzdělávací a profesní cestu. Z perspektivy středních škol služby kariérového poradenství doplňují **opatření zaměřená především na šíření informovanosti o nabízených oborech, jež mohou žákům pomoci při rozhodování o jejich další vzdělávací a profesní dráze a současně usnadnit jejich přechod ze základní na střední školu.**

- **NÁBOROVÉ AKCE NA ZÁKLADNÍCH ŠKOLÁCH**

Několik takových opatření nabízejí i sesbírané příklady dobrých praxí. Opatřeními nejvíce využívanými na dotazovaných školách byly náborové akce na základních školách, v rámci kterých **pedagogičtí pracovníci poskytují žákům základních škol informace**

[13] TRHLÍKOVÁ, Jana. *Předčasné odchody žáků ze vzdělávání na středních školách. Kvalitativní analýza rozhovorů s experty a příklady dobých praxí*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, 2012, s. 13. [Online] [cit. 13. 2. 2015] Dostupné na WWW:<http://www.infoabsolvent.cz/Temata/PublikaceAbsolventi?Stranka=9-0-73&NazevSeo=Predcasne-odchody-ze-vzdelavani-na-strednich->

o škole a oborech, které vyučují, a také seznamují žáky a rodiče žáků se zvláštnostmi studia jednotlivých oborů a upozorňují na nejčastější problémy, se kterými se žáci 1. ročníků setkávají[14].

Stejný nebo obdobný způsob v praxi běžně využívá až téměř 91 % dotazovaných škol, zbylých 7 % realizaci tohoto opatření zváží a 2,3 % plánují tento způsob komunikace se žáky základních škol zavést. Ačkoli rozšíření tohoto typu komunikace primárně nesouvisí s prevencí předčasných odchodů ze vzdělávání, ale se snahou středních škol získat co nejvíce potenciálních žáků, nelze popřít, že toto opatření přispívá k lepší informovanosti u žáků základních škol a tím i k erudovanějšímu rozhodování při výběru vzdělávací a profesní dráhy.

- **KOMUNIKACE ŠKOLY S ŽÁKY A RODIČI JIŽ PŘED NÁSTUPEM DO 1. ROČNÍKU**

Dalším opatřením, kterému jsme věnovali pozornost, byla komunikace školy s žáky a rodiči již před nástupem do 1. ročníku. **Kontakt školy s žáky a jejich rodiči začíná Dnem otevřených dveří, následně příjímacím řízením a také prostřednictvím informačních schůzek pro rodiče žáků prvních ročníků** již v červnu, kde se rodiče setkávají s budoucími třídnímu učiteli, dozví se vše o fungování školy, vyučovaných předmětech, učebnicích atd.[15]

Uvedený typ komunikace s novými žáky je také poměrně často užíván, stejný nebo obdobný způsob používá 83,7 % z dotázaných škol, 14 % její zavedení zváží a 2,3 % škol se zavázalo, že jej zavede do praxe. Dle vyjádření představitelů škol je *„hlavní překážkou pro organizaci informačních schůzek již v průběhu června skutečnost, že v posledních letech je přijímací řízení uzavíráno až v průběhu srpna (zejména u oborů E a H). Žáci, kteří jsou přijímáni až v dalších kolech, by tak byli o schůzku ochuzeni“*. Další nedokonalostí je i to, že poměrně velké procento rodičů nemá o podobné schůzky zájem. Právě nezájem rodičů a celkově rodinné zázemí je faktorem, který zásadním způsobem ovlivňuje riziko předčasného odchodu ze školy[16].

- **INDIVIDUÁLNÍ SETKÁNÍ S RODIČI A BUDOUCÍMI ŽÁKY PŘED PŘIJÍMACÍM ŘÍZENÍM**

Méně využívaným opatřením v této kategorii je individuální setkání s rodiči a budoucími žáky před přijímacím řízením, kterého se účastní také vedení školy, výchovný poradce a budoucí třídní učitel. **Setkání je zaměřené na seznámení žáka a jeho rodiče s vyučovacím procesem, vzdělávacími postupy a systémem klasifikace**. Žák a rodiče se seznámí osobně s pedagogy školy a s výchovným poradcem či poradkyní a pohovoří o standardních problémech, se kterými se mohou při nástupu do střední školy setkat[17].

---

[14] VELFLOVÁ, Marie. *Prevence předčasných odchodů ze vzdělávání na ISŠ HPOS Příbram.* [Online] [cit. 15. 2. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekZP/6-3-02/Prevence-predcasnych-odchodu-ze-vzdelavani-na-ISS-/46>

[15] ŠVÁBENSKÁ, Zuzana. *Prevence a řešení předčasných odchodů žáků na SOŠ stavební a zahradnické, Praha 9.* [Online] [cit. 15. 2. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekZP/6-3-12/Reseni-predcasnych-odchodu-na-SOS-stavebni-a-/46>

HNILIČKOVÁ, Pavla. *Prevence a řešení předčasných odchodů ze vzdělávání, ISŠS, Nerudova 59, České Budějovice*. [Online] [cit. 15. 2. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekZP/6-3-09/Prevence-a-reseni-predcasnych-odchodu-ze-/46>

[16] TRHLÍKOVÁ, Jana. *Předčasné odchody žáků ze vzdělávání na středních školách. Kvalitativní analýza rozhovorů s experty a příklady dobých praxí*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, 2012, s. 12. [Online] [cit. 13. 2. 2015] Dostupné na WWW:<http://www.infoabsolvent.cz/Temata/PublikaceAbsolventi?Stranka=9-0-73&NazevSeo=Predcasne-odchody-ze-vzdelavani-na-strednich->

[17] BARTOŠOVÁ, Veronika. *Prevence předčasných odchodů ze vzdělávání na EDUCAnet Praha – gymnázium a střední odborná škola*. [Online] [cit. 15. 2. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekZP/6-3-08/Prevence-predcasnych-odchodu-na-EDUCAnet-Praha/46>

Stejný nebo obdobný způsob využívá až 30,2 % škol, přičemž bezmála 49 % z dotazovaných škol uvedlo, že zavedení takového opatření zváží, 2,3 %, že dané opatření přímo zavede a 18,6 % se zavedení takového postupu nezdá pro jejich školu vhodné. Nejčastěji uváděnou překážkou zavedení takového opatření byl vysoký počet přihlášených žáků (200 až 300) a tudíž organizační i časová náročnost realizace individuálních schůzek.

- **PŘIJÍMACÍ ŘÍZENÍ FORMOU ÚSTNÍCH POHOVORŮ**

V této kategorii nejméně využívaným opatřením je přijímací řízení formou ústních pohovorů. Školy s menším počtem žáků mohou využít možnost přijímacích řízení formou ústních pohovorů. **Přijímací pohovory zpravidla vede pedagogický pracovník z vedení školy a jejich smyslem je zjišťování skutečného zájmu uchazečů o studium zvoleného oboru a zjišťování předpokladů pro jeho vykonávání**. Zároveň jsou sledovány i studijní výsledky uchazeče z posledního ročníku základní školy. Cílem pohovorů je zjistit potenciální problémy žáků, pozitivní motivaci a zájmy žáků, které je vhodné podpořit, získat přehled o sociální a rodinné situaci[18].

Z dotazovaných škol až téměř 63 % odmítá zavedení tohoto typu příjímacího řízení. Zde opět, jako u předchozího opatření, platí, že tento způsob není z časového a organizačního hlediska velmi vhodný pro školy s velkým počtem přihlášených žáků. Některé školy také uváděly, že se jim tento způsob nezdá být objektivní, přičemž jednoznačně preferují přijímací zkoušky písemnou formou. Navíc školy, které přijímací zkoušky nepořádají vůbec, se bojí ztráty zájmu u těch žáků, kteří o daný obor nemají velký zájem. Tito žáci jsou však zároveň nejvíce ohroženi předčasným ukončením školní docházky.

Obr. 3.1.: Míra využívání preventivních opatření před nástupem na střední školu, zaměřených na zvýšení informovanosti žáků základních škol

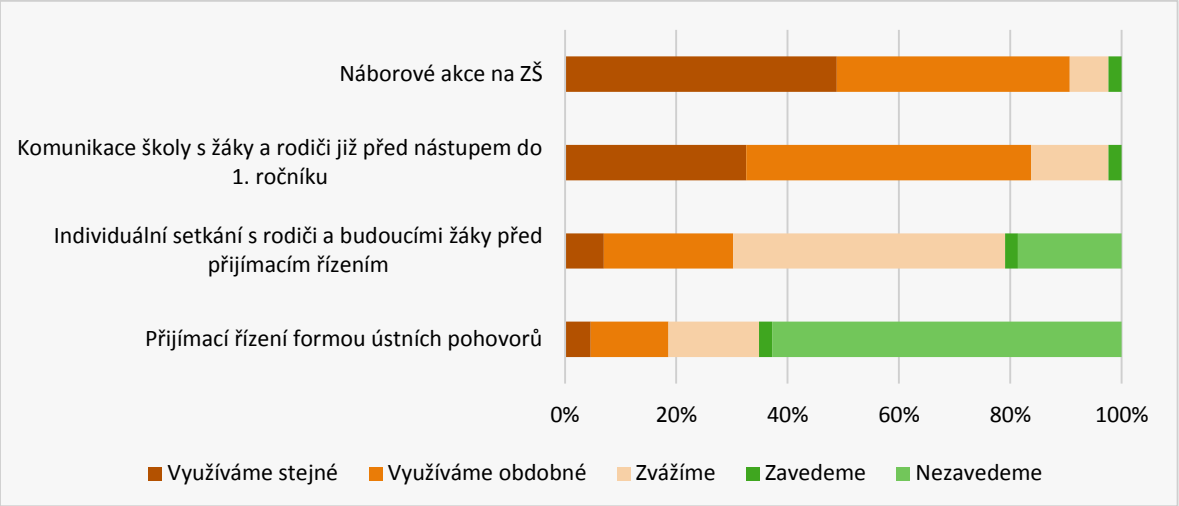

3.2. Prevence při vstupu žáků na střední školu

Na prevenci předčasných odchodů před nástupem na střední školu přímo navazují preventivní **opatření adresovaná novým žákům, kteří na střední školu vstupují, ať už přímo ze základní školy, nebo přestupují z jiné střední školy** a tudíž již minimálně jednou ze střední školy předčasně odešli. Nejvíce využívaným opatřením v této kategorii je nástroj určený specificky žákům přestupujícím z jiné školy. Ostatní níže popsaná opatření jsou

[18] VOBORNÍKOVÁ, Světlana. *Přijímací pohovory jako prevence předčasných odchodů*. [Online] [cit. 15. 2. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekZP/6-3-16/Prijimaci-pohovory-jako-prevence-predcasnych-/46>

určena všem novým žákům, ať čerstvým absolventům základní školy nebo žákům přestupujícím z jiné školy, případně vracejícím se do školy po delší pauze.

- **OVĚŘENÍ DŮVODŮ ODCHODU ŽÁKA Z PŮVODNÍ ŠKOLY**

Poměrně vysoké procento škol se snaží zjistit důvody odchodu žáka z původní školy, aby s ním mohli co nejefektivněji dále pracovat. **Školy se tak často spojují s bývalou školou za účelem zjištění předčasného odchodu žáka**, neboť verze od žáka či rodičů se může od verze školy lišit. Následně na to poskytují žákům podporu formou konzultací, doučování a celkově ho motivují k rychlé aklimatizaci na nové školní prostředí a kolektiv[19].

Stejný nebo obdobný typ opatření v praxi využívá až 81,2 % z dotazovaných škol. Zavedení tohoto opatření zváží 7 % škol, 4,7 % jej zavede a 7 % o zavedení nemá zájem. Jako nejčastější překážku realizace tohoto opatření v praxi uváděli pedagogové neochotu původních škol takové informace sdělovat. Zdaleka to však neplatí ve všech případech: některé školy uvedly, že spolupráce s jinými školami byla dosud bezproblémová. Další výhradou pro kontaktování bývalé školy je u některých škol také jakési „škatulkování“ žáka. Některé školy uvádějí, že chtějí dát žákovi šanci na nový začátek a prostor pro další rozvoj.

„Chápeme to jako antilabelingovou[20] strategii a snažíme se tímto i částečně pracovat na minimalizaci negativních hodnotících postojů a efektů pro řadové učitele a učitele odborné výchovy. V případě projevu problémů či jejich rychlém nárůstu lze díky připravenosti pracovníků školního poradenského pracoviště a kompletnosti informací činit rychlá opatření.“

- **DNY TŘÍDY**

V rámci prevence při vstupu na střední školu jsou poměrně často využívaným opatřením „Dny třídy“ za účasti školního metodika prevence, které absolvují třídy v průběhu několika prvních týdnů. **Hlavní podstatou tohoto opatření je vyvíjení aktivit za účelem vzájemného seznámení se formou her založených na jednoduché spolupráci a komunikaci v rámci třídního kolektivu**, prožitkových aktivit zaměřených na drogovou prevenci, seminářů a panelových diskuzí o drogové problematice v ČR. Formou předem připravených aktivit se žáci seznamují, vymezují pravidla, která jim připadají důležitá, a která by chtěli v rámci své třídy dodržovat. Žáci se pomocí různých aktivizačních technik zamýšlejí nad tím, jak by měla vypadat ideální třída. Výstupem je stmelení kolektivu třídy a monitoring vybraných forem rizikového chování[21].

Stejný nebo obdobný způsob přivítání nových žáků využívá 60,5 % z dotázaných škol a o jeho zavedení do praxe uvažuje až necelých 26 % škol, přičemž dalších 11,6 % jeho zavedení již plánuje. Jen něco přes 2 % z dotazovaných se realizace tohoto opatření nezdá pro jejich školu vhodná, přičemž uvádějí, že organizují adaptační kurz, jež se jim jeví jako ekvivalent dnů třídy.

- **ADAPTAČNÍ KURZ**

Organizování adaptačních kurzů, ať už v režii školy nebo ve spolupráci s externí firmou, může fungovat jako účinné opatření prevence předčasných odchodů, neboť nabízí šanci potenciální problémy žáků včas odhalit a také navázat vztah s pedagogy, na které se v případě potřeby může žák v budoucnu obrátit. Příklad dobré praxe týkající se zapojení externí firmy (v tomto případě SCIO) a také žáků vyšších ročníků poskytla soukromá střední

[19] BARTOŠOVÁ, Veronika. *Prevence předčasných odchodů ze vzdělávání na EDUCAnet Praha – gymnázium a střední odborná škola*. [Online] [cit. 15. 2. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekZP/6-3-08/Prevence-predcasnych-odchodu-na-EDUCAnet-Praha/46>

[20] Z anglického „anti labeling“ – proti označení, proti „škatulkování“. Pozn. autorky.

[21] ŠVÁBENSKÁ, Zuzana. *Prevence a řešení předčasných odchodů žáků na SOŠ stavební a zahradnické, Praha 9.* [Online] [cit. 15. 2. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekZP/6-3-12/Reseni-predcasnych-odchodu-na-SOS-stavebni-a-/46>

odborná škola a gymnázium EDUCAnet Praha. Na začátku školního roku absolvují žáci 1. ročníku této školy adaptační kurz, který pořádají ve spolupráci s firmou Scio a který je zaměřen jednak na seznámení se s kolektivem a třídními učiteli, jednak na metody učení, psaní seminárních prací, metody získávání, třídění a vyhodnocování informací, tedy na **přípravu žáka na vzdělávání a získávání klíčových kompetencí, efektivitu učení a práce**. Adaptačních kurzů se účastní i několik žáků vyšších ročníků, kteří přirozenou formou seznamují žáky se všemi problémy, se kterými se oni setkávali při přestupu na vyšší stupeň vzdělávání, a z vlastní zkušenosti jim nabízí i různé způsoby řešení[22].

Adaptační kurz v praxi využívá jen necelých 35 % z dotázaných škol, ale až téměř 33 % jeho zavedení zvažuje. Nicméně, poměrně vysoké procento škol (27,9 %) jeho zavedení neplánuje vůbec, a to především z důvodu finančních. V situaci, kde je velké množství žáků ze sociálně slabých rodin, které si několikadenní výlet dítěte mimo školu nemohou dovolit, by takové opatření působilo spíše kontraproduktivně. V takových případech se školy snaží tento postup nahrazovat méně finančně i organizačně náročnými postupy, jako jsou např. výše popsané „Dny třídy“.

- **PEER PROGRAM**

V této kategorii nejméně používaným opatřením je tzv. peer program, což je **program pro vrstevníky vytvořený ve spolupráci výchovného poradce a metodika prevence**. Studenti, kteří se chtějí zařadit mezi tzv. peer aktivisty, musí nejprve projít zaškolením. Stanou se tak jakýmisi průvodci školním životem pro mladší žáky. Na školení získají vědomosti z oboru prevence mladých lidí a problematiky mezilidských vztahů. Studenti procházejí zkouškou z mluveného projevu, přičemž mají za úkol popsat, jak by se zachovali v různých (nelehkých) situacích týkajících se mezilidských vztahů. Samotné vědomosti zájemců se prověřují formou testu. Program je součást strategie minimálního preventivního programu na gymnáziu a střední odborné škole pedagogické Čáslav, která příklad dobré praxe poskytla. Slouží jako **prostředek k působení vrstevníků na utváření osobnosti jejich spolužáků nejen při volnočasových aktivitách, ale i v životě**. Vytváří neformální komunikační most mezi výchovným poradcem a studentem. „Peeři“ se rovněž podílí na tvorbě adaptačních kurzů[23].

Tento typ programů zatím není v dotazovaných školách častým jevem. Stejný nebo obdobný typ péče o nově příchozí žáky využívá v praxi jen minimum škol (2,3 % využívá stejný typ, 4,7 % obdobný). Přesto až 72,1 % uvedlo, že zavedení tohoto opatření zváží nebo přímo zrealizuje. Naopak necelých 21 % uvedlo, že program nezavede, přičemž jako nejzávažnější překážku školy uvádějí nedostatečnou aktivitu ze strany žáků, tudíž předpokládají, že by o daný program žáci neprojevili zájem. Navíc - především školy s převahou učebních oborů se domnívají, že jejich žáci nejsou dostatečně vyzrálí a motivovaní, aby byli schopni zodpovědně vést skupinu vrstevníků. Ovšem výjimkou není ani škola s maturitními obory:

„Omezené lidské zdroje ve skupině studentů – aktuálně není mezi našimi maturitními studenty nikdo vhodný pro takovýto program (aby se stal peerem). Snížená úroveň studentů maturitních oborů.“

O podobné názory nebyla v šetření nouze, což považujeme z pohledu úlohy školy v sociálním a osobnostním vývoji žáka přinejmenším za alarmující.

---

[22] BARTOŠOVÁ, Veronika. *Prevence předčasných odchodů ze vzdělávání na EDUCAnet Praha – gymnázium a střední odborná škola*. [Online] [cit. 15. 2. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekZP/6-3-08/Prevence-predcasnych-odchodu-na-EDUCAnet-Praha/46>

[23] FRAJEROVÁ, Marie. *Využití mimoškolních aktivit v oblasti prevence předčasných odchodů ze střední školy – Gymnázium a SOŠ Čáslav.* [Online] [cit. 15. 2. 2015] Dostupné na WWW: < http://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekZP/6-3-17/Vyuziti-mimoskolnich-aktivit-v-oblasti-prevence-/46>

Obr. 3.2.: Míra využívání preventivních a intervenčních opatření při vstupu žáků na střední školu

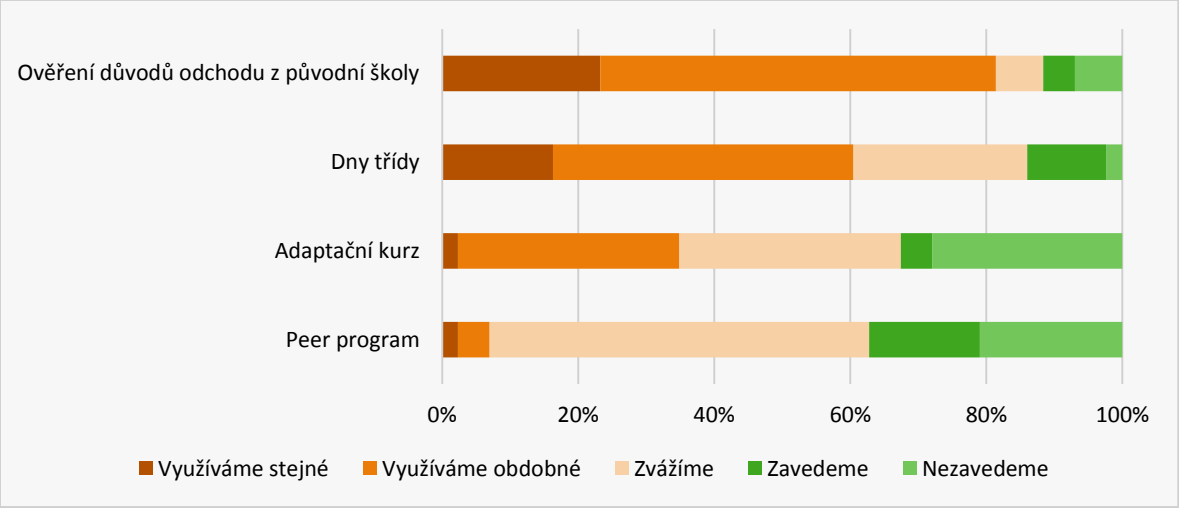

3.3. Posílení motivace žáků ke studiu

Nedostatečná motivace žáků ke studiu patří mezi významné faktory ovlivňující předčasné ukončení školní docházky. **Nízká motivace ke studiu je velice často způsobená nižšími životními a vzdělanostními ambicemi žáka a také jeho rodičů**. To často souvisí s obtížnou rodinnou situací, s nízkou úrovní vzdělání rodičů, případně s dlouhodobou nezaměstnaností rodičů. Mezi další příčiny nezájmu o školu patří i nespokojenost s vybraným oborem nebo stupněm vzdělání, kdy se učivo stává pro žáka nezvládnutelné, nebo naopak příliš jednoduché. Další důležitou příčinou nedostatečné motivace ke studiu může být také aktuálně nepříznivá rodinná situace, jako např. nemoc, péče o dítě, finanční a rodinné problémy, případně časná snaha se osamostatnit a začít vydělávat[24].

Jak dokládá výše uvedený stručný výpis, příčin nezájmu o studium je mnoho a tudíž vyžadují i využití různých preventivních a intervenčních opatření. Mezi taková opatření patří ta, jež se zaměřují na posílení motivace žáku ke studiu a k setrvání ve škole. Řadíme zde různé školní akce, spolupráce s mimoškolním prostředím, motivační systém hodnocení a opatření cílená na zlepšení klimatu školy.

- **POSÍLENÍ MOTIVACE ŽÁKŮ PROSTŘEDNICTVÍM ŠKOLNÍCH AKCÍ**

V současné době je již běžnou praxí, že se škola snaží poskytovat svým žákům „něco navíc“ k běžné studijní nabídce, a to především prostřednictvím školních akcí, jako jsou např. sportovní akce, práce s žáky, kteří jsou ubytovaní v Domovech mládeže (volnočasové aktivity, sportovní a kulturní akce), školní společenské akce (maturitní a imatrikulační ples školy, divadelní a hudební představení), spoluúčast na vedení školy – žákovský parlament[25]. **Takovéto aktivity mohou pozitivně přispět k pocitu sounáležitosti ke spolužákům a škole jako takové**. Samozřejmě podmínkou je, že se zúčastní co možná největší počet žáků a vynechají právě ti, kteří již takové spojení se školou a spolužáky ztratili. Ti jsou totiž zároveň nejvíce ohroženi odchodem ze školy. Rizikovým faktorem je v tomto případě hlavně finanční spoluúčast na těchto akcích, která výrazně ohrožuje zapojení žáků ze sociálně znevýhodněného prostředí. Na hlavní nevýhodu zmíněného opatření upozorňují dotazované školy, které tyto typy akcí neposkytují. Nutno dodat, že takových škol je minimum, jen 7 % z dotázaných. Zbylých 93 % dotazovaných škol stejné nebo podobné akce pro žáky pořádá.

[24] TRHLÍKOVÁ, Jana. *Předčasné odchody žáků ze středních škol. Názory odborníků škol a úřadů práce na nástroje prevence a intervence.* Praha: Národní ústav pro vzdělávání, 2013, s. 29. [Online] [cit. 16. 2. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/PublikaceAbsolventi?Stranka=9-0-83&NazevSeo=Predcasne-odchody-zaku-ze-strednich-skol-Nazory->

[25] ŠVÁBENSKÁ, Zuzana. *Prevence a řešení předčasných odchodů žáků na SOŠ stavební a zahradnické, Praha 9.* [Online] [cit. 15. 2. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekZP/6-3-12/Reseni-predcasnych-odchodu-na-SOS-stavebni-a-/46>

- **KONTAKT S MIMOŠKOLNÍM PROSTŘEDÍM**

Typově velmi podobným opatřením je i spolupráce školy s mimoškolním prostředím. Mezi nejčastější typ takové spolupráce patří **odborné exkurze, pracovní stáže i v zahraničí** (prostřednictvím evropských projektů celoživotního učení, třeba Leonardo da Vinci), **zahraniční zájezdy zaměřené na výuku jazyků, spolupráce se zahraničními školami – výměnné pobyty, spolupráce s tuzemskými školami, se zájmovými sdruženími** (zájmové kroužky za nízké kurzovné), **s neziskovými organizacemi** (semináře, debaty), **setkání s odborníky z praxe** (přednášky, instruktáže), účast na charitativních projektech a jiné[26].

Stejné nebo podobné aktivity svým žákům připravuje až necelých 91 % z dotázaných škol, 4,7 % jejich zavedení zváží, 2,3 % zavede a 2,3 % škol uvedla, že toto opatření do praxe nezavede, a to především z finančního důvodu. V případě zahraničních stáží je to z důvodu nedostatečného jazykového vybavení žáků školy.

- **DŮRAZ NA PRAKTICKÉ VÝSLEDKY A PROPOJENÍ S PRAXÍ**

Důraz na praktické výsledky učení a propojení učiva s praxí se zdá býti významným motivačním faktorem nejen co do výsledků učení, ale také v souvislosti s předčasnými odchody ze škol. Dle příkladu dobré praxe ze střední odborné školy stavební a zahradnické v Praze 9 vyplývá, že **žáci vítají, když mohou v průběhu výuky i zpracování praktických úkolů vidět výsledek, nikoliv však ve finanční formě, ale například v tom, že se vítězný projekt zrealizuje** nebo že výsledkem bude vydání časopisu apod. Propojení s praxí výrazně zvyšuje motivovanost žáků a dobré výsledky potom berou jako otázku prestiže. Dalším důležitým faktorem je vytvořit pocit sounáležitosti a vhodným způsobem (tisk, webové stránky školy) publikovat úspěchy svých žáků[27].

S takovou metodou souhlasí a v praxi ji stejným nebo obdobným způsobem využívá naprostá většina z dotazovaných škol (90,7 %). Zbylé školy takový přístup zváží nebo zavedou.

- **POSKYTOVÁNÍ STIPENDIÍ KRAJI**

Významným motivujícím faktorem ke studiu je i finanční podpora ve formě stipendií poskytovaných kraji. Každý kraj si pro získání stipendia určuje své vlastní podmínky a také výběr podporovaných oborů středních škol se může kraj od kraje lišit. **Obecně kraje podporují obory, které ve svých podmínkách vnímají jako nedostatkové**, většinou se tedy jedná o obory stavební, strojírenské, elektrotechnické, ale i potravinářské či zemědělské.

Necelých 42 % z dotázaných škol podporuje svoje žáky, aby dosahovali výsledky pro udělení krajského stipendia. Přes 23 % škol uvedlo, že využívání této podpory zváží (11,6 %), případně ji začne využívat (11,6 %). Téměř 33 % škol tato stipendia využívat nebude ani v budoucnu, a to především z důvodu, že pro obory vyučované školou nejsou v současné době stipendia vypisována, případně, že jejich kraj stipendia neposkytuje vůbec. V takovém případě však některé školy využívají služeb jiných institucí, které poskytují žákům motivační finanční podporu. Zatímco většina škol uvádí, že stipendia jsou výrazným motivačním faktorem nejen z hlediska prospěchu, ale také v souvislosti se zlepšením docházky a chování (pravidla pro poskytování stipendií většinou netolerují neomluvené absence a snížený stupeň z chování), vyskytují se i mezi dotazovanými pedagogy skeptičtější názory:

„Rozhodně nemohu potvrdit, že by vyplácené stipendium výrazně podpořilo úspěšné dokončení studia. Přestože stanovená kritéria pro jeho vyplácení jsou nastavena vůči žákům velmi tolerantně, většina žáků na stipendium nedosáhne a to zejména z důvodů neomluvené absence.“

[26] ŠVÁBENSKÁ, Zuzana. *Prevence a řešení předčasných odchodů žáků na SOŠ stavební a zahradnické, Praha 9.* [Online] [cit. 15. 2. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekZP/6-3-12/Reseni-predcasnych-odchodu-na-SOS-stavebni-a-/46>

[27] Tamtéž.

- **DŮRAZ NA MOTIVACI ZLETILÝCH ŽÁKŮ KE STUDIU**

Další skupinou ohroženou předčasnými odchody ze škol jsou zletilí žáci, a to **především z důvodu jejich tendence se co nejdříve osamostatnit**. Na jeho základě se mnohým školám osvědčila zvýšená prevence v době, kdy je žákovi 18 let. Součástí této prevence jsou jednak návštěvy různých vysokých škol a v případě odborné školy i různých pracovišť, které mají přispět k motivaci žáka ke studiu. Občas je problémem fakt, že žáci začnou s prací a pod vidinou získaných peněz zanedbávat školu a více se věnovat pracovním povinnostem. Proto je také vhodné pořádat kurzy finanční gramotnosti, jejichž součástí je i sestavování domácího rozpočtu a varování před rychlými půjčkami[28].

Až 71 % z dotazovaných škol věnuje této skupině žáků specifickou pozornost (18,6 % využívá stejný způsob, jež byl popsán ve výchozím příkladu dobré praxe a 53,5 % se jim věnuje obdobně). Dalších 23 % škol takto cílenou metodu zváží nebo přímo zavede. Jen necelých 5 % škol uvedlo, že toto opatření není pro jejich školu vhodné. Dle jejich zkušeností žáci z nejvíce ohrožených skupin studují obory zakončené výučním listem, v jejichž rámci je zletilých žáků mnohem míň, tudíž jim nevěnují zvláštní pozornost. Hodně škol také uvádí, že finanční gramotnost vyučují plošně v rámci školních vzdělávacích programů.

- **MOTIVAČNÍ SYSTÉM HODNOCENÍ**

Dalším opatřením, které může zvýšit zájem o učení a zlepšování prospěchu, je motivační systém hodnocení, což **je systém procentuálního hodnocení, kdy pedagogové hodnotí veškeré zkoušení a testování pomocí škály 0–100 %**. Takové hodnocení umožňuje rodičům i žákům vidět pokroky v jednotlivých předmětech i srovnání v rámci třídy a ročníku. Procentuální hodnocení umožňuje podrobněji sledovat zvládnutí látky a zlepšení nebo zhoršení žáka. Tento způsob hodnocení se ukázal jako motivující, neboť umožňuje žákům se radovat i z malých pokroků. Ke zvýšení motivace slouží i možnost opravných testů a zkoušení s větší váhou, případně s možností škrtnutí předchozího méně úspěšného hodnocení[29].

Stejný nebo obdobný způsob hodnocení využívá pouze necelých 28 % dotázaných škol, nicméně až téměř 49 % škol jeho zavedení zváží. Naopak 18,9 % škol odmítlo jeho zavedení, a to především z důvodu, že se domnívají, že rodiče by odlišný způsob hodnocení mátl. Pro jeho zavedení nejsou prý ani pedagogové, kteří již mají v klasickém známkování zavedený systém, a jeho změna by je stála velké úsilí.

„Neznám sílu, která by přesvědčila učitele, aby používali procenta místo známek; rodiče vyžadují též hodnocení v klasické stupnici. Učitelé už tak všechny známky musí zapisovat do elektronické třídní knihy. Na naší škole v rámci elektronického systému, do kterého jsou všechny známky zapisovány, aby byly pro rodiče i žáky dálkově přístupné, vidí rodič i žák, které známky obdržel, z jakého typu zkoušení či práce i to, jakou má toto zkoušení váhu pro výpočet finální známky pro hodnocení daného pololetí. Možnosti opravení známek a přepisu lepšími jsou samozřejmostí.“

- **PŘÍPRAVNÝ KURZ K MATURITNÍ ZKOUŠCE**

Vyšší procento předčasných odchodů ze škol ve čtvrtém ročníku je způsobeno především neúspěchem při závěrečné zkoušce. V této souvislosti je nutné poznamenat, že riziko neúspěchu se ještě zvýšilo zavedením nové maturitní zkoušky v roce 2011. Z toho důvodu se **mnoho škol snaží přípravě svým maturantů věnovat zvýšenou pozornost**, např. organizováním speciálního kurzu přípravy k maturitní zkoušce a přijímacím zkouškám na vysokou školu, který má jednak opět zvýšit motivaci žáků ke studiu a jednak dodat žákům

[28] BARTOŠOVÁ, Veronika. *Prevence předčasných odchodů ze vzdělávání na EDUCAnet Praha – gymnázium a střední odborná škola*. [Online] [cit. 15. 2. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekZP/6-3-08/Prevence-predcasnych-odchodu-na-EDUCAnet-Praha/46>

[29] Tamtéž.

sebevědomí před maturitní zkouškou tak, aby nedocházelo k opouštění školy ve čtvrtém ročníku, zejména na konci 1. pololetí. Některým žákům jsou dále doporučovány individuální konzultace a je jim sestaven speciální program přípravy k maturitní zkoušce[30].

Téměř 63 % z dotázaných škol se stejně nebo obdobně svým maturantům věnuje. Přibližně 28 % takový přístup zváží nebo zavede a jen něco přes 9 % škol tuto metodu nezavede a to buď z důvodu, že maturitní obory vůbec nevyučují, případně mají jen malý počet maturantů.

- **ZAPOJENÍ ŽÁKŮ ZE SOCIÁLNĚ ZNEVÝHODNĚNÉHO PROSTŘEDÍ DO AKCÍ ŠKOLY**

Zapojení žáků ze sociálně znevýhodněného prostředí do akcí školy je základem v boji proti předčasným odchodů ze středních škol, neboť takoví žáci představují jednu z nejohroženějších skupin. Jak uvádí příklad dobré praxe ze soukromé střední školy EDUCAnet, **akce školy by měly být pečlivě vybírány tak, aby se mohli zapojit i žáci se sociálně slabších rodin**. Navíc je na této škole vypracován systém stipendií, který umožňuje žákům studovat zcela zdarma díky různým podpůrným programům, které dovolují i těm, jejichž rodiče si nemohou dovolit tyto aktivity financovat, účastnit se různých zahraničních zájezdů, lyžařských kurzů, pořídit si tablety či počítač k výuce apod.[31] Přestože uvedené opatření vychází z praxe soukromé školy, i v případě státních škol jsou jednoznačně vítány různé podpůrné programy, které by usnadnily žákům v nepříznivé rodinné situaci nákup učebních pomůcek či možnost účasti na akcích školy, které nejsou úplně zdarma.

Obr. 3.3.: Míra využívání opatření zaměřených na posílení motivace žáků ke studiu

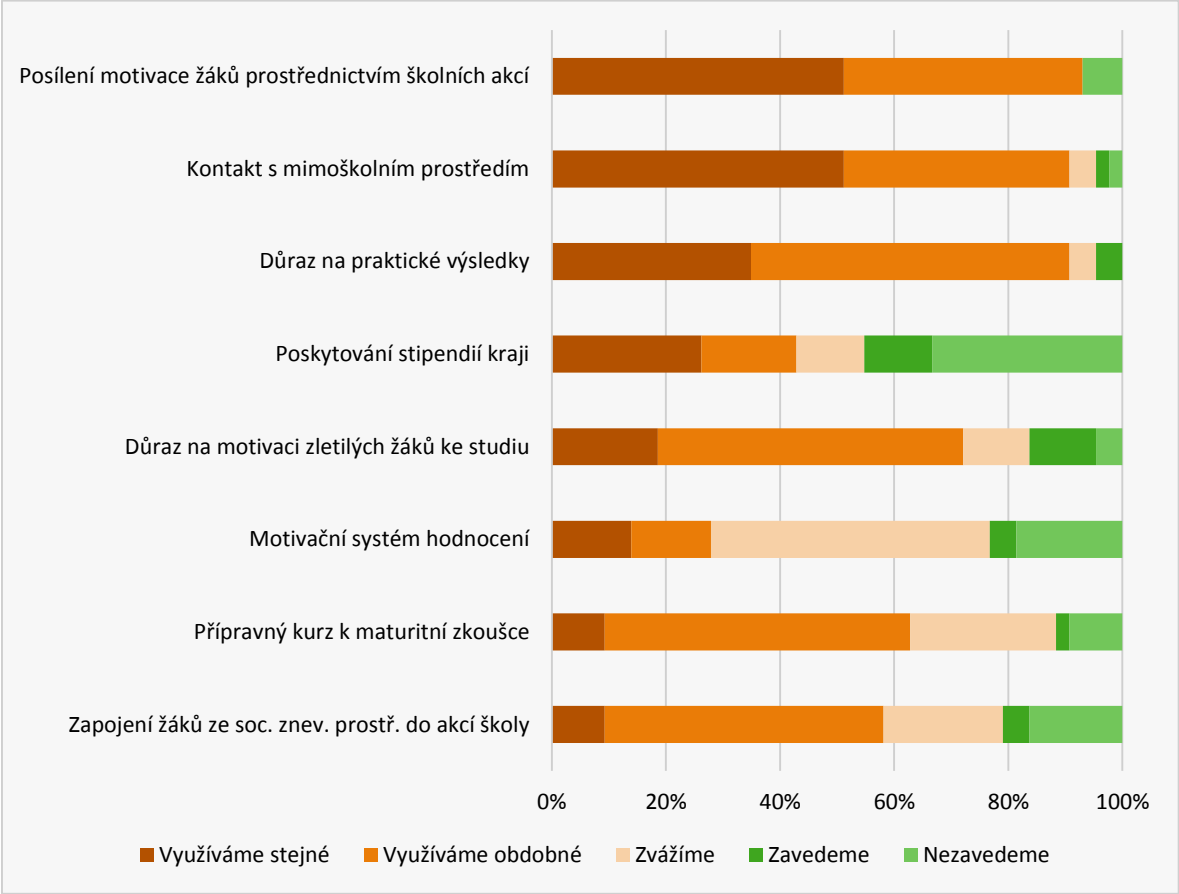

[30] BARTOŠOVÁ, Veronika. *Prevence předčasných odchodů ze vzdělávání na EDUCAnet Praha – gymnázium a střední odborná škola*. [Online] [cit. 15. 2. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekZP/6-3-08/Prevence-predcasnych-odchodu-na-EDUCAnet-Praha/46>

[31] Tamtéž.

Snahu zapojovat takto ohrožené žáky co nejvíce do akcí školy má až 58,1 % z dotazovaných škol a téměř 26 % tento přístup zváží, případně zavede. Naopak 16,3 % uvádí, že státní školy nemají mnoho možností, jak tímto způsobem žákům pomoci. Avšak dle výpovědí pracovníků z této kategorie škol, vždy se najde nějaký způsob, jak tyto žáky více zapojit do kolektivu školy:

„Nemáme prostředky pro financování aktivit žáků. Vybrané obory jsou podporovány stipendii OŠ JMK. V současné době však zřizujeme SRPŠ, jehož prostřednictvím bude možné částečně hradit žákům náklady např. na dopravu, dále vybavení učeben či nákup učebních pomůcek."

„Jako státní škola nemůžeme na naší škole vypracovávat systém stipendií, žákům ze sociálně slabších rodin ale radíme, jak si o finance spojené se studiem – nákup pomůcek, vybavení apod. požádat."

3.4. Identifikace žáků ohrožených předčasným odchodem ze školy a individuální intervenční opatření

I přes účinnost preventivních a motivačních opatření je nutno v případech, kdy se vyskytne u žáků problematické chování signalizující hrozbu předčasného ukončení studia (absence, zhoršení prospěchu, chování atd.), pohotově reagovat zavedením individuálních intervenčních opatření. Aplikace opatření vždy závisí na příčinách problémového chování, nicméně pátraní po důvodech vzniklé situace bývá komplikované a vyžaduje individuální a citlivý přístup. V této stati se proto zaměříme na opatření, která jednak pomáhají identifikovat žáky ohrožené předčasným odchodem ze školy, a poté přímo reagují na vzniklé problémové situace.

- **VÝCHOVNÉ KOMISE**

Výchovné komise patří k nástrojům běžně využívaným výchovnými poradci k zamezení předčasných odchodů ze škol. Jsou svolávány v případě závažných přestupků ze strany žáka (slovní napadení pedagoga, fyzické napadení spolužáka, neomluvená absence aj.). Výchovným komisím často předcházejí tzv. výchovné pohovory, jejichž hlavní výhodou je větší časová flexibilita při řešení problému. Hlavní přínos výchovných komisí je následující:

- pedagogové si mohou vyměnit zkušenosti s chováním žáka, případně zhodnotit, zda se stejně projevuje v teorii i na odborném výcviku;
- výchovný poradce vhodně kladenými otázkami rozkrývá problém, který může být zdánlivě hlubší, než se zpočátku zdálo;
- osobní kontakt s rodičem - vzhledem k nízké účasti na třídních schůzkách je téměř nemožné setkat se s některými rodiči osobně, jedinou možností bývá právě svolání výchovné komise;
- pokud se jedná o problém s nedostatečným prospěchem ve výuce, vzhledem k široké nabídce školy informuje rodiče o vhodnosti přestupu žáka na jiný obor[32].

Výchovné komise ve své praxi využívá naprostá většina z dotazovaných škol. Jen jedna škola uvedla, že běžně provádějí spíše výchovné pohovory, při kterých je v závažnějších případech přítomen i zástupce vedení školy. Využití výchovné komise tedy zatím na této škole nebylo zapotřebí.

- **KONTROLA PROSPĚCHU A DOCHÁZKY POMOCÍ ON-LINE SYSTÉMU**

On-line systémy jsou velice nápomocným podpůrným nástrojem včasné intervence, neboť **umožňují žákům a jejich rodičům kontrolovat zcela průhledně průběh a výsledky**

[32] ŠVÁBENSKÁ, Zuzana. *Prevence a řešení předčasných odchodů žáků na SOŠ stavební a zahradnické, Praha 9.* [Online] [cit. 15. 2. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekZP/6-3-12/Reseni-predcasnych-odchodu-na-SOS-stavebni-a-/46>

HNILIČKOVÁ, Pavla. *Prevence a řešení předčasných odchodů ze vzdělávání, ISŠS, Nerudova 59, České Budějovice*. [Online] [cit. 15. 2. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekZP/6-3-09/Prevence-a-reseni-predcasnych-odchodu-ze-/46>

vzdělávání a tím i rychle reagovat na případné obtíže. On-line systém ukazuje absence žáků v hodinách, známky, probírané učivo a zadané úkoly s datem odevzdání[33].

On-line systém v současnosti využívá již téměř 77 % z dotázaných škol a téměř 21 % ho zváží nebo již přímo plánuje. Jen jedna škola jeho zavedení nemá v plánu. Negativem zatím zůstává, že rodiče žáků ze sociálně znevýhodněného prostředí nemají bezproblémový přístup k on-line technologiím, respektive nejsou většinou zvyklí je běžně používat. Když se k tomu přidruží i nezájem rodičů o studijní výsledky dítěte, míjí se v těchto případech i sebelepší systém účinkem.

- **SMĚRNICE PRO PRÁCI S ŽÁKY SE SPECIFICKÝMI PORUCHAMI UČENÍ**

Směrnice pro práci se žáky se specifickými poruchami učení vypracoval výchovný poradce ze Střední školy služeb a podnikání v Ostravě-Porubě spolu s vedením školy. Tyto směrnice jsou jednotné pro všechny vyučující ve třídách, kde se vyskytují žáci se specifickými poruchami učení[34].

Stejné nebo obdobné směrnice používá v praxi až 86 % dotázaných škol a dalších 14 % jejich zavedení zváží, případně je přímo zavede.

- **PŮSOBENÍ ŠKOLNÍHO PSYCHOLOGA / PSYCHOLOŽKY**

Hlavním cílem školního psychologa jako člena školního poradenského pracoviště je ve spolupráci s výchovným poradcem a školním metodikem prevence systematicky pedagogicko-psychologicky působit na žáky ohrožené předčasným odchodem ze vzdělávacího systému tak, aby byli schopni úspěšně dokončit studium a měli tak větší šanci uplatnit se na trhu práce. Náplň činnosti školního psychologa vychází z legislativních předpisů[35]. V rámci péče o žáky z různých důvodů ohrožených předčasným odchodem ze školy (např. zhoršení prospěchu, neprospěch, zvýšený počet absencí, kázeňské problémy, nízká motivace pro studium, problémy v rámci třídního kolektivu, osobní problémy) je **hlavní činnost zaměřena zejména na individuální práci s konkrétními žáky**.

V případě, že škola nemá zatím s prací školního psychologa zkušenosti, je nutno pro jeho práci vytvořit podmínky: vymezit jeho činnosti, zajistit adekvátní materiální podmínky (pracovna, psychodiagnostické nástroje, publikace), stanovit konzultační hodiny, seznámit pedagogický sbor a žáky s nabídkou činností školního psychologa. Dále se osvědčilo zaměřit se spolu s výchovnými poradci a třídními učiteli na vytipování žáků ohrožených předčasným opuštěním školní docházky podle vytvořené metodiky. Těmto žákům je posléze nabízena pedagogicko-psychologická podpora. Dle povahy problému se dále odvíjí spolupráce s jednotlivými žáky. V průběhu individuální konzultace je s žákem projednávána jeho situace v oblasti vzdělávání, společně je sestavován tzv. akční plán, podle něhož by měl žák postupovat a jehož plnění dále s psychologem konzultovat[36].

Práci školního psychologa ve stejné nebo obdobné podobě v současnosti využívá jen něco přes 44 % dotázaných škol, nicméně téměř 28 % plánuje tuto funkci zavést do praxe školy. Naopak necelých 28 % školního psychologa na škole nemá a ani to do budoucna neplánuje z finančních důvodů.

---

[33] BARTOŠOVÁ, Veronika. *Prevence předčasných odchodů ze vzdělávání na EDUCAnet Praha – gymnázium a střední odborná škola*. [Online] [cit. 15. 2. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekZP/6-3-08/Prevence-predcasnych-odchodu-na-EDUCAnet-Praha/46>

[34] BOUDOVÁ, Barbora. *Postup při práci ve vyučování s žáky se specifickými poruchami učení na SŠ Příčná, Ostrava-Poruba:* [Online] [cit. 15. 2. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekZP/6-3-11/Prevence-predcasnych-odchodu-podpora-zaku-se-/46>

[35] Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů. [Online] [cit. 15. 2. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlaska-c-72-2005-sb-1>

[36] TROJANOVÁ, Lucie. *Působení školní psycholožky - Střední škola stavební Jihlava.* [On-line] [cit. 15. 2. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekZP/6-3-10/Skolni-poradenske-pracoviste-Stredni-skola-/46>

- **METODIKA A KRITÉRIA PRO VYHLEDÁVÁNÍ OHROŽENÝCH ŽÁKŮ**

Dalším podpůrným nástrojem včasné intervence je i vytvoření metodiky a kritérií pro vyhledávání žáků ohrožených předčasným odchodem ze škol. Dle příkladu dobré praxe ze školního poradenského pracoviště Střední školy stavební v Jihlavě[37] **mezi kritéria rozpoznávání žáků ohrožených předčasným odchodem ze vzdělávacího systému patří např. počet zameškaných hodin za poslední měsíc, průměr známek při posledním hodnocení, hodnocení třídního učitele**. Dle vytvořené metodiky byl potom vybraným žákům nabídnut program přímé psychologické intervence. Těmto žákům byla posléze nabízena pedagogicko-psychologická podpora, která měla formu osobních setkání v pracovně školní psycholožky. Dle povahy problému se dále odvíjela spolupráce s jednotlivými žáky[38].

Stejný nebo obdobný typ identifikace ohrožených žáků využívá přes 72 % z dotázaných škol (stejně 11,6 %, obdobně 60,5 %), 9,3 % jeho zavedení zváží a stejný počet škol jej zrealizuje. Proti zavedení bylo také necelých 10 %, a to především z důvodu, že škola nemá školního psychologa. I tak ale školy uvádějí, že tuto jeho funkci nahrazuje výchovný poradce se školním metodikem prevence ve spolupráci s pedagogicko-psychologickou poradnou.

- **VYUŽITÍ E-LEARNINGOVÉHO VZDĚLÁVÁNÍ**

E-learningové vzdělávání může být **velice nápomocným nástrojem především pro žáky, jež z různých důvodů nemohou navštěvovat školu pravidelně**, jako jsou např. sportovci, žáci se zdravotním postižením, ale vhodnou pomůckou pro domácí přípravu může být i pro žáky se specifickými poruchami učení apod. Střední škola EDUCAnet, která poskytla příklad dobré praxe, provozuje vlastní portál, který je neustále obohacován a v současné době obsahuje více než 2 500 studijních dokumentů. Součástí e-learningu je výklad látky, prezentace, videa z hodin a soustava domácích úkolů. E-learning byl zpočátku tvořen jen pedagogy samotnými. Jeho součástí jsou videa, prezentace, testové materiály a výklad látky, případně doplňující materiály z jiných zdrojů. Postupem času se tento systém obohacuje i o kvalitní práce žáků samotných, tzn. o různé prezentace, seminární práce a také o videa, která žáci natáčí v průběhu hodin se souhlasem učitele[39].

Stejným nebo obdobným způsobem již v současnosti e-learning využívá přes 44 % z dotázaných škol. Dalších 30,2 % jeho zavedení zvažuje a 14 % připravuje. Necelých 12 % škol zavedení e-learningu zatím nemá v plánu, a to především z důvodu finanční a technické náročnosti. Školy také uvádí, že počítačová gramotnost učitelů a žáků není na takové úrovni, aby byl systém efektivně využíván. Někteří pracovníci škol také zmiňují, že žáci ze sociálně znevýhodněného prostředí nemají neomezený přístup k výpočetní technice a internetu a tudíž by je tento systém ve školním prostředí ještě víc znevýhodňoval.

- **SMLOUVY SE ŽÁKY O PLNĚNÍ ŠKOLNÍCH POVINNOSTÍ**

I přes rozsáhlou prevenci se samozřejmě stává, že se objeví žáci, kteří mají obtíže s pravidelnou docházkou do školy, případně se potýkají se školní neúspěšností. V takových případech některé školy uzavírají smlouvy se žáky o plnění školních povinností. Nejdříve vyzve třídní učitel rodiče žáka a žáka samotného ke schůzce, které se zpravidla účastní i výchovný poradce. **Při této schůzce se hledají možnosti nápravy vzniklé situace, žák je vyzýván k tomu, aby sám řekl, co si o celé situaci myslí, jak vznikla, zda chce najít řešení a je nucen na řešení přijít sám**. Na konci celé schůzky je vše dáno písemně, vzniká smlouva, kterou žák podepíše a zaváže se k jejímu plnění. Toto plnění je následně sledováno a kontrolováno[40].

---

[37] Tamtéž.
[38] Tamtéž.
[39] BARTOŠOVÁ, Veronika. *Prevence předčasných odchodů ze vzdělávání na EDUCAnet Praha – gymnázium a střední odborná škola*. [Online] [cit. 15. 2. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekZP/6-3-08/Prevence-predcasnych-odchodu-na-EDUCAnet-Praha/46>
[40] Tamtéž.

Z dotázaných škol jen 7 % postupuje v těchto případech stejně, nicméně 37,2 % používá pro tyto případy obdobný způsob intervence. Téměř 35 % zavedení tohoto nástroje zváží, případně jej přímo zavede do praxe. Naopak téměř 21 % škol uvedlo, že pro ně není tento postup vhodný, a to hlavně z důvodu nezájmu žáků a jejich rodičů. Pracovníci škol se shodli, že v takových vážných případech je dodržování smlouvy těžce vymahatelné:

„Domnívám se, že u většiny problémových žáků uzavření smlouvy stejně nepomůže. Často naslibují cokoli a klidně i písemně. Důležitější je pravidelný a častý kontakt školy s rodiči problémových žáků."

„Překážky v zavedení v naší škole nevidím, pochybuji však o motivaci žáka k lepším výkonům na základě nevymahatelné smlouvy, která funguje na principu osobní disciplíny."

- **INDIVIDUÁLNÍ PRÁCE S ŽÁKY OHROŽENÝMI PŘEČASNÝM ODCHODEM ZE ŠKOLY**

V případě, že škola disponuje školním psychologem, může se po identifikaci žáků ohrožených předčasným ukončením školní docházky sestavit tzv. akční plán, podle něhož bude žák postupovat a jehož plnění bude s psycholožkou dále konzultovat. **Akční plán obsahuje základní principy pro naplnění vzdělávacího programu**. V případě studijních oborů to jsou např. počty hodin domácí přípravy na výuku, které si daný žák zapisuje, organizace domácí přípravy a plán písemných prací, na které se žák připravuje, pravidelná docházka do školy. V případě učebních oborů to je zejména pravidelná docházka do teoretické i praktické části výuky a aktivita při odborném výcviku. Při následujícím setkání se žákem je akční plán analyzován, společně se žákem je projednáno, zda se mu jednotlivé body v plánu podařilo splnit, a pokud ne, tak z jakého důvodu. Individuální péče o každého žáka je tak přímo „ušitá na míru" jeho speciálním vzdělávacím potřebám, zvláštnostem jeho osobnosti, rodinnému kontextu[41].

Obr. 3.4.: Míra využívání opatření pro identifikaci žáků ohrožených předčasným odchodem ze školy a individuálních intervenčních opatření v průběhu studia

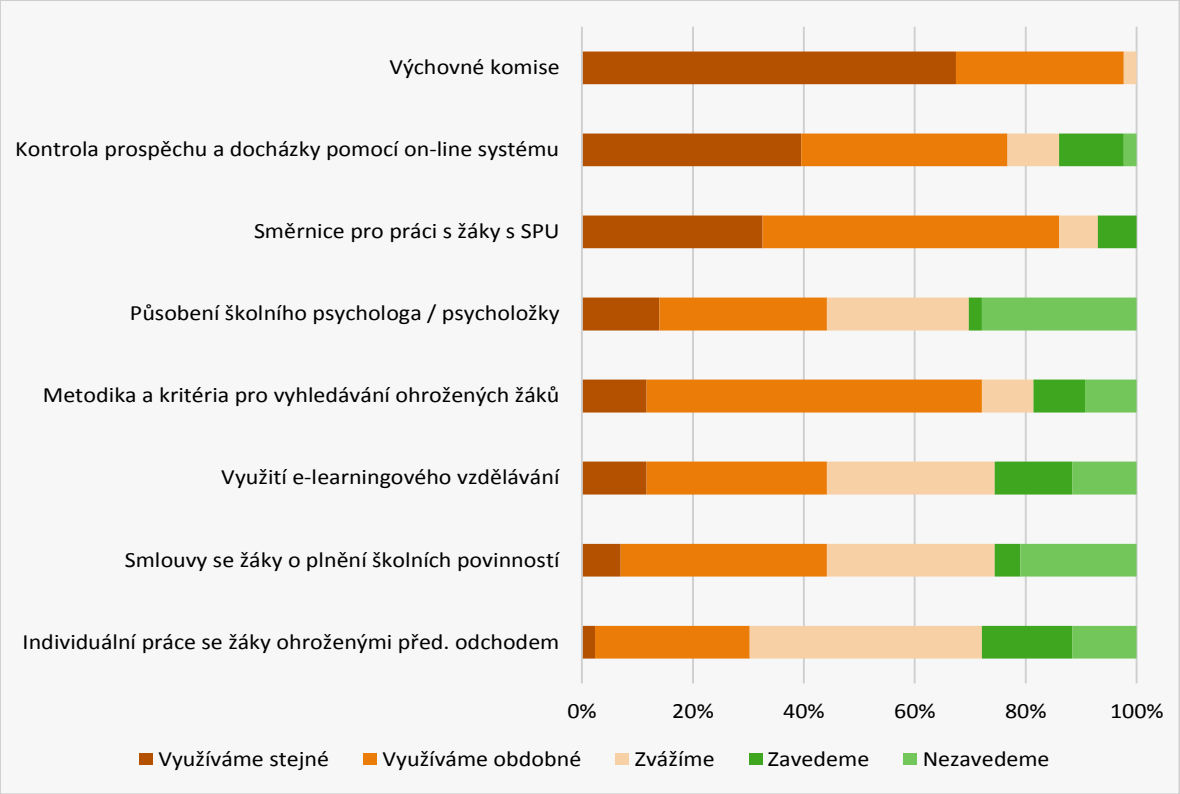

[41]TROJANOVÁ, Lucie. *Působení školní psycholožky - Střední škola stavební Jihlava.* [Online] [cit. 15. 2. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekZP/6-3-10/Skolni-poradenske-pracoviste-Stredni-skola-/46>

Pouze 30 % škol využívá tento intervenční nástroj v praxi ve stejné nebo obdobné podobě, nicméně až 58 % jej do praxe zavede, případně jeho realizaci zváží. Necelých 12 % nepovažuje toto opatření za vhodné pro realizaci na jejich škole, a to především z důvodu, že na jejich škole nepůsobí školní psycholog. V takovém případě školy využívají přítomnost výchovného poradce a akční plán sestavuje na základě výchovné komise, která byla popsána výše. V některých odmítavých reakcích je však cítit rezignace nad prací s mládeží ohroženou předčasným ukončením studia:

„Jedná se většinou o žáky, kteří pomoc ignorují a nechtějí spolupracovat. Jakákoliv pomoc a snaha ze strany metodika prevence, výchovného poradce i ředitele školy selhává. Následuje vysoká neomluvená absence, nezájem o další vzdělávání, zapojení se do pracovního procesu a ukončení vzdělávání.“

3.5. Podpora pedagogického sboru v práci se žáky ohroženými předčasným odchodem ze škol

Velice důležitými preventivními a intervenčními opatřeními jsou i takové nástroje, jež poskytují podporu pedagogickému sboru v práci s mládeží ohroženou předčasným odchodem ze škol. Tato opatření se soustředí především na rozvíjení dovedností a metod pro individuální práci s ohroženými žáky, na efektivní spolupráci celého pedagogického sboru školy, ale i s externími odborníky v této oblasti.

- **NAVÁZÁNÍ SPOLUPRÁCE S NEZISKOVÝMI ORGANIZACEMI A DALŠÍMI SUBJEKTY**

Nejvíce využívaným opatřením v této kategorii je **spolupráce školy s neziskovými organizacemi a dalšími institucemi zabývajícími se oblastí vzdělávání a prevence předčasných odchodů ze škol, poskytujícími služby žákům a jejich rodinám**. Jedná se především o orgány sociálně právní ochrany dětí, neziskové organizace, školská poradenská zařízení, dále Policii ČR a Městskou policii. Ve vyloučených lokalitách je velice aktivní nezisková organizace Romodrom. Její terénní pracovnice dochází do rodin, kde pracují i s žáky. V případě problémů ve škole pomáhají zprostředkovat komunikaci s rodinou. Dalším příkladem je spolupráce s organizací Od5k10 – Centrum 5ka, která provozuje nízkoprahový klub, kde je jednou z aktivit doučování dětí. Cílem veškeré spolupráce je úspěšné ukončení studia co největšího počtu žáků a minimalizace problémů na půdě školy[42].

Se stejnými nebo dalšími obdobnými organizacemi spolupracuje až téměř 91 % z dotázaných škol, jedna škola takovou spolupráci zváží a 7 % to ve své škole nepovažuje za potřebné, neboť dle vyjádření pracovníků těchto škol zatím na jejich škole taková potřeba nevznikla.

- **ŠKOLENÍ PRO PEDAGOGICKÝ SBOR A VYTVOŘENÍ „MANUÁLU“ K MODELOVÝM PROBLÉMOVÝM SITUACÍM**

Dle příkladů dobré praxe jsou velice užitečným nástrojem pro práci s mládeží ohroženou předčasným odchodem ze školy školení pro pedagogický sbor a vytvoření „manuálu“ k modelovým problémovým situacím. Tato školení může poskytovat školní metodik pedagogickému sboru, přičemž jim radí, jak reagovat na situace, které se ve školství v průběhu posledních let objevují - zejména uchovávání, užívání a distribuce návykových látek. K těmto modelovým situacím je vhodné vytvářet i "manuály", kterými se pedagogové mohou řídit tak, aby byl celý průběh v souladu se školskou legislativou. V průběhu školního

[42] ZAKOUŘILOVÁ, Hana. *Mezioborová spolupráce a pořádání kulatých stolů - VOŠ a SPŠ Rychnov nad Kněžnou.* [Online] [cit. 15. 2. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekZP/6-3-14/Mezioborova-spoluprace-v-prostredi-stredni-skoly/46>

roku je školní metodik oporou třídních učitelů, kteří ve svých třídách řeší případy šikany (pokud se vyskytnou)[43].

Taková praxe je dle představitelů škol poměrně běžná, protože se provádí ve stejné nebo obdobné podobě na téměř 84 % škol. Zbylých 16,3 % škol zavedení takového opatření do praxe zváží.

- **KULATÉ STOLY**

Nejméně využívaným opatřením v rámci spolupráce školy s externími institucemi je organizování kulatých stolů, kde se sejdou představitelé všech spolupracujících organizací a projednávají konkrétní problémy žáků. Vyšší odborná a střední průmyslová škola v Rychnově pod Kněžnou začala organizovat pravidelné kulaté stoly na základě zkušeností s projektem StopDropout[44]. Metodika StopDropout se zaměřuje na tři hlavní oblasti: vyhledání jednotlivců, kteří by mohli být v ohrožení, vyhodnocení jejich potřeb a poskytnutí individualizované podpory. Na kulatý stůl byli pozváni zástupci ze všech institucí – Policie ČR, Městské Policie v Rychnově nad Kněžnou, organizace Romodrom, Centrum 5ka, orgánů sociálně právní ochrany dětí, Probační a mediační služby. **Zapojení odborníků z různých oblastí umožňuje škole lépe řešit celé spektrum problémů žáků** (kázeňské problémy, šikana, ale i finanční problémy rodiny žáků, které jim komplikují studium – nákup pomůcek, docházení atd.).

Tento typ spolupráce využívá stejným způsobem jen necelých 5 % z dotázaných škol, dalších 18,6 % jej využívá obdobným způsobem. Většinu škol tento nápad zaujal (až 60, 5% jeho realizaci zváží, 2,3 % přímo zavede). Dalších 14 % toto opatření nepovažuje za vhodné pro realizaci na jejich škole, a to především z důvodů, že zatím ve své praxi neřešili tak závažné případy, aby vyžadovali spolupráci těchto aktérů.

Obr. 3.5.: Míra využívání podpůrných opatření v oblasti podpory pedagogického sboru v práci se žáky ohroženými předčasným ukončením školní docházky

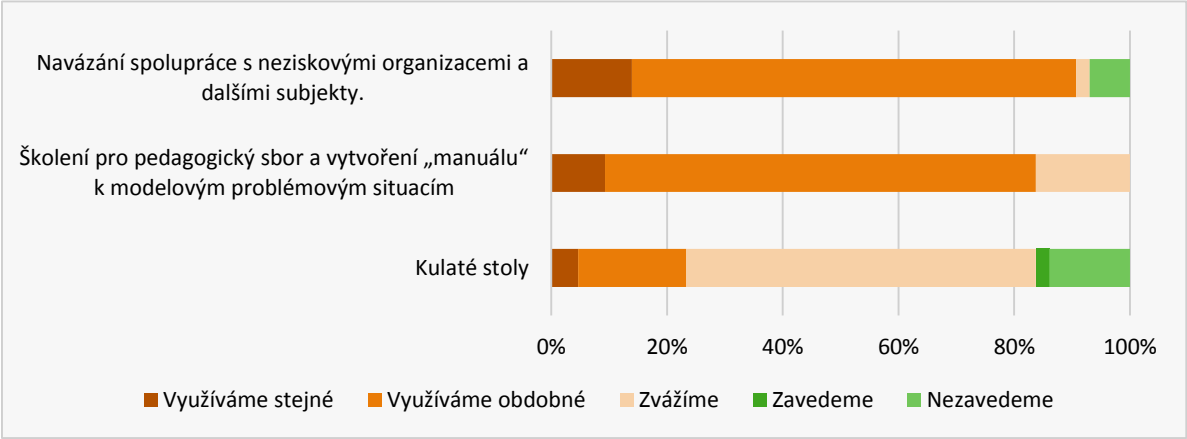

4. Ověřování metodik vybraných nástrojů prevence a intervence

Jak již bylo zmíněno v metodologické části této zprávy, metodiky k opatřením vznikly na základě příkladů dobrých praxí v oblasti předčasných odchodů ze škol. Zájem škol o realizaci opatření dle poskytnuté metodiky byl zjišťován v první fázi evaluace, v rámci dotazníkového šetření. Následně proběhl výběr opatření, o jejichž zavedení projevily školy největší zájem. Bylo vybráno šest opatření, ke kterým byla následně zpracována metodika. Současně

[43] ŠVÁBENSKÁ, Zuzana. *Prevence a řešení předčasných odchodů žáků na SOŠ stavební a zahradnické, Praha 9.* [Online] [cit. 15. 2. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekZP/6-3-12/Reseni-predcasnych-odchodu-na-SOS-stavebni-a-/46>

[44] Stop Dropout. Metodika prevence předčasného ukončení školní docházky pro školní psychology a výchovné poradce. [Online] [cit. 17. 2. 2015] Dostupné na WWW: <http://stop-dropout.eu/index.php?id=2&L=2>

probíhal telefonický nábor škol pro zapojení se do evaluace připravovaných metodik. Samotné evaluace se zúčastnilo 10 středních odborných škol, přičemž každá ze šesti vytvořených metodik byla ověřena v praxi na dvou středních školách. Některé školy zároveň ověřovaly dvě metodiky současně. Pouze jedna ze zúčastněných škol nedodala plně vyplněnou závěrečnou zprávu.

Součástí ověřovaných opatření jsou jak nástroje preventivní, tak intervenční. Z tohoto pohledu jsme přistoupili i k jejich řazení. Nejdříve představíme výsledky evaluace opatření preventivních, tedy těch, které se realizují buď ještě před nástupem žáků na střední školu, nebo v úvodních měsících prvních ročníků, a poté představíme výsledky ověřovaní opatření intervenčních, tedy těch, které přicházejí na řadu, jakmile se objeví první signály ohrožení předčasným odchodem ze školy.

4.1. Ověření metodiky „KOMUNIKACE ŠKOLY S ŽÁKY A RODIČI JIŽ PŘED NÁSTUPEM DO 1. ROČNÍKU“

Metodika[45] věnující se komunikaci střední školy se žáky a rodiči před nástupem do 1. ročníku byla vytvořena na základě příkladu dobré praxe s názvem *Prevence a řešení předčasných odchodů ze vzdělávání – Střední škola polytechnická*[46]. Ověřování této metodiky v praxi neproběhlo na 100 % úspěšně, jelikož závěrečnou zprávu z ověřování dodala pouze jedna ze zúčastněných škol. V této části tedy prezentujeme názory a výsledky ověřování na jedné škole. Tato škola, která patří mezi největší ve svém okrese, vznikla v roce 2009 sloučením tří odborných škol, a tudíž poskytuje širokou škálu učebních i maturitních oborů.

4.1.1 Hodnocení metodiky

V rámci evaluace metodiky na této škole byly realizovány všechny aktivity kromě informační schůzky s rodiči budoucích prvňáků, což je aktivita plánována až na červen, a tudíž nemohla být v souvislosti s omezeným harmonogramem ověřování metodik naplněna.

Co se týká ostatních ověřených aktivit, uskutečnil se jak Den otevřených dveří, nábory neboli informační schůzky na základních školách a také výstavy.

Stěžejní aktivitou metodiky je **Den otevřených dveří**. Jelikož byla metodika ověřována na škole s velkým množstvím oborů, museli se do této akce zapojit téměř všichni pedagogové i žáci. V tomto školním roce škola poprvé zajistila také autobusy, které přivezly a odvezly na Den otevřených dveří žáky základních škol z pěti okolních měst. Pro prezentaci všech oborů, ale také domova mládeže, bylo otevřeno všech sedm pater budovy školy včetně školní restaurace, kde byla umístěna ukázková slavnostní tabule, a probíhala také prezentace oboru Hotelnictví a Cestovní ruch formou ukázkového míchání koktejlů (3 pedagogové, 8 žáků). Zároveň probíhaly v patnáctiminutových intervalech konkrétní vystoupení jednotlivých oborů (ukázka bojových umění – 8 žáků, módní přehlídka – 6 žákyň, vystoupení masérských služeb – 8 žáků). V rámci této akce byly prezentovány všechny obory školy včetně učebních oborů speciálního školství i maturitních oborů.

Co se týká **výstav za účelem prezentace školy, ale i výrobků žáků**, jejich zajištění působilo škole jisté obtíže, jelikož město, kde se škola nachází, má pouze omezené možnosti výstav. I přesto se podařilo zařídit výstavu oboru Modelářství a návrhářství oděvů v prostorách městské knihovny. V minulých letech bylo také zvykem prezentovat obory Hotelnictví a Zahradnické práce na místních farmářských trzích. V současnosti město od tradice pořádání farmářských trhů již upustilo. Materiály školy jsou nicméně také umístěny na regionální pobočce Úřadu práce ČR a také na okolních základních školách.

---

[45] HNILIČKOVÁ, Pavla. *Komunikace školy s žáky a rodiči již před nástupem do 1. ročníku. Metodika komunikace školy s žáky a rodiči již před nástupem do 1. ročníku.* [Online] [cit. 2. 6. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekZP/6-3-20/Komunikace-skoly-s-zaky-a-rodici-jiz-pred-nastupem-/46>

[46] HNILIČKOVÁ, Pavla. *Prevence a řešení předčasných odchodů ze vzdělávání, ISŠS, Nerudova 59, České Budějovice*. [Online] [cit. 15. 2. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekZP/6-3-09/Prevence-a-reseni-predcasnych-odchodu-ze-/46>

V souladu s metodikou byly připraveny prezentace jednotlivých oborů, představené na **burze škol** v nejbližším městě. Prezentace oborů byla ponechána především na žácích, byl zde však také přítomen pedagog, který je současně metodikem oboru. Dotazy se týkaly zahraniční praxe, vyučovaných předmětů, dojíždění či ubytování a možného uplatnění v oboru. Žáci oboru Veřejnoprávní činnost vytvořili prezentaci pomocí informací a fotografií, žáci oboru Hotelnictví a turismus prezentovali zkušenosti ze zahraniční praxe a carvingu, Bezpečnostně právní obor se předvedl ukázkou bojového umění ze soustředění a ukázkou odborné učebny kriminalistiky. Praktickým předvedením se rovněž prezentovali žáci oborů Kuchař – číšník a Kadeřník. Přestože účast školy na burzách škol nebyla v metodice zmíněná, autorka evaluace ji doporučuje doplnit:

„Metodika nezmiňuje Burzy škol, které, dle mého názoru, bývají pro nábor žáků do prvních ročníků důležité. Tuto aktivitu bych do metodiky doplnila, i když koresponduje s výstavou nebo Dnem otevřených dveří.“

V průběhu měsíce října až prosince roku 2014 byla v souladu s metodikou nastavena rovněž **bližší spolupráce středních škol se školami základními** za účelem prezentace školy a vyučovaných oborů. Tzv. nábory se v tomto období uskutečnily na 40 základních škol v okolních městech. Na tyto prezentace zpravidla jezdí 2-3 vyučující, což ne vždy pokryje celou oborovou nabídku školy. Další nevýhodou je i nedostatek času pro takové prezentace, jelikož základní školy k tomu mají vyhrazenou pouze jednu vyučovací hodinu.

Co se týká poslední z dílčích aktivit metodiky, červnové **informační schůzky s rodiči budoucích prvních ročníků**, ta jednak v rámci Ověřování neproběhla z důvodu časového omezení ověřování (září-prosinec), zároveň je však její použití podle názoru hodnotitelky v kontextu zmíněné školy problematické:

„Patříme mezi největší školy v republice, s tím souvisí i běžný chod školy. V červnu probíhají maturitní a závěrečné zkoušky, odborné praxe, zahraniční stáže a soustředění. U maturitních oborů bývají přihlášky z větší části uzavřeny, u učebních oborů zčásti a u oborů speciálního školství bývá nejvíc přihlášek podaných v srpnu.“

Škola přesto s rodiči komunikuje vícero způsoby. Praktické informace o chodu školy dostávají všichni rodiče písemnou formou. Dopisem jsou rovněž pozváni ke slavnostnímu zahájení školního roku pro žáky i jejich rodiče. Informační schůzka pro rodiče žáků prvních rodičů se rovněž organizuje na začátku října.

Ze závěrečné zprávy je patrné, že dílčí cíle metodiky se podařilo naplnit. Obecně byla metodika zhodnocena následovně:

„Metodika je napsaná věcně, srozumitelně, objektivně. Pracuje se s ní velmi dobře. V některých bodech (Úspěšná prezentace) je vhodnější pro menší školu. Naše škola nabízí poměrně širokou paletu oborů, základní školy nám na nábory vymezují pouze jednu vyučovací hodinu, takže představení jednotlivých oborů musí být velmi stručné. U speciálního školství tuto metodiku lze využít, budeme realizovat po novém roce, protože zde nabízíme čtyři obory a na představení jednotlivých oborů je relativně dost času.“

Oceňované byly především různé praktické náměty, především anonymní dotazník, který žáci vyplní po nástupu do prvního ročníku, a který slouží k evaluaci úspěšnosti jednotlivých kroků komunikace školy se žáky ještě před nástupem na střední školu.

Komunikace školy se svými budoucími žáky je preventivním opatřením obsahujícím několik dílčích aktivit, které nemusí být nutně realizovány všechny. Jedná se spíše o seznam osvědčených doporučení. Jednotlivé aktivity však nemusí být aplikovatelné na všech typech škol. Toto opatření funguje zároveň jako jakýsi předstupeň všech preventivních opatření, která přicházejí na řadu po nástupu žáků ke studiu na střední škole. Nefunguje tedy samostatně, bez součinnosti dalšího spektra preventivních a následně intervenčních opatření.

Sekundárním přínosem opatření, které je původně cíleno na budoucí žáky školy, je i skutečnost, že při jeho realizaci dochází k prohlubování vztahů mezi vyučujícími a stávajícími žáky školy, především v rámci příprav na prezentace jednotlivých oborů v rámci různých akcí:

„Domnívám se, že tyto aktivity jsou vzhledem k předčasným odchodům žáků přínosné. Při přípravě ukázek vystoupení nebo prezentací dochází k bližším kontaktům mezi žáky a vyučujícími, k lepší komunikaci, někdy i k lepší komunikaci s rodiči.“

4.1.2 Zpětná vazba od účastníků

Z názorů realizačního týmů vyplývá, že metodika poskytla několik užitečných námětů k realizaci:

„Zpětná vazba naplnila očekávání – pozitivní uvedení metodiky do praxe. Zúčastnění téměř ve všech případech metodiku hodnotili pozitivně, ocenili doporučení a podíleli se na realizaci.“

Nejčastější výtkou byla zmíněná časová i finanční náročnost organizace a průběhu všech aktivit. Další komplikací může být rovněž motivace stávajících žáků k zapojení se do aktivit:

„Co se týče ukázek žáků, znamená to velké množství materiálu a pomůcek, které se musí přepravovat. U některých oslovených žáků nastal problém, nechtěli se veřejně prezentovat.“

„Žáci školy, kteří se aktivit účastní, dostávají den volna, mají zajištěnou stravu. Snaží se při aktivitách být nápomocní, ale v odpoledních hodinách je třeba povzbuzovat.“

Metodika nicméně poskytla i několik nových námětů na realizaci:

„To, co jsme využili, se osvědčilo a budeme tak pokračovat. Nápad s praktickou učebnou, kde si žáci mohou obor vyzkoušet, je velmi dobrý. Na příští školní rok chce vymyslet, jak tímto způsobem využít všechny učební obory.“

Z pohledu zúčastněných žáků vyplývá, že nejvíce motivujícím prvkem je možnost projevení vlastní kreativity a iniciativy.

„Na aktivitách (Burzy škol, Den otevřených dveří) oceňují zpravidla to, že do aktivity mohou vnést vlastní prvek, scénář není nařízený, ale doporučený.“

I přesto, že stávající žáci školy nejsou primární cílovou skupinou žáků, na kterou toto opatření cílí, ze zpětné vazby vyplývá, že možnost prezentace vlastního oboru na veletrzích, burzách či Dni otevřených dveří je pro ně velice zajímavá a motivující. Přípravy těchto akcí zároveň prohlubují vztahy nejen mezi žáky samotnými, ale i mezi nimi a pedagogickým sborem. Z tohoto pohledu tedy realizaci opatření všichni zúčastnění doporučují i nadále.

4.2. Ověření metodiky „DNY TŘÍDY“

Jak vyplynulo ze šetření mapujícího míru využívání preventivních a intervenčních opatření v oblasti předčasných odchodů ze škol, jsou Dny třídy v rámci prevence při vstupu na střední školu poměrně často využívaným opatřením (přes 60 % dotázaných škol). Velké procento škol zároveň projevilo zájem o zavedení této metody do svého portfolia preventivních opatření (necelých 38 % škol o zavedení uvažuje nebo již přímo plánuje). V návaznosti na to byla připravena metodika[47], která vycházela z příkladu dobré praxe s názvem *Řešení předčasných odchodů na SOŠ stavební a zahradnické, Praha 9*[48], kde dny třídy organizuje metodik prevence.

4.2.1 Hodnocení metodiky

Ze závěrečných zpráv vyplynulo, že metodika představuje velice podrobný návod, jak realizovat Dny třídy včetně podrobného soupisu všech aktivit:

„Metodika jako celek je zpracovaná přehledně, stručně a srozumitelně, takže i nezkušený „uživatel“ dokáže podle metodiky pracovat. Cíle jsou jasně definovány, dostatečně a reálně jsou popsána i možná rizika.“

---

[47] ŠVÁBENSKÁ, Zuzana. *Dny třídy. Metodika přípravy a realizace „Dnů třídy“.* [Online] [cit. 2. 6. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekZP/6-3-21/Dny-tridy/46>

[48] ŠVÁBENSKÁ, Zuzana. *Prevence a řešení předčasných odchodů žáků na SOŠ stavební a zahradnické, Praha 9.* [Online] [cit. 15. 2. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekZP/6-3-12/Reseni-predcasnych-odchodu-na-SOS-stavebni-a-/46>

Přestože obě školy, které byly zapojeny do evaluace, již s podobným typem preventivních opatření měly zkušenosti (různé typy adaptačních aktivit – kreativní dílny, adaptační kurzy apod.), hodnotitelé zdůrazňují, že v takovém rozsahu organizovali Dny třídy poprvé.

Vzhledem k možnosti **přizpůsobení si časového harmonogramu** dle podmínek školy proběhly Dny třídy na zapojených školách odlišně, přičemž jedna škola si je rozdělila do tří etap rozvržených do čtyřech měsíců. Druhá škola pořádala aktivitu v rozsahu dvou dnů hned na začátku školního roku. Inovací pro tuto školu bylo, že poprvé pořádali Dny třídy pro první ročník nástavbového studia, jelikož v nástavbovém studiu na této škole dochází k poměrně rozsáhlé fluktuaci žáků.

Metodika doporučuje, aby ji organizoval metodik prevence, školní psycholog, speciální pedagog či výchovný poradce. Na první škole tak byla vedena výchovnou poradkyní a školní metodičkou prevence, ale také za velké podpory a částečné účasti ředitele školy. Výchovná poradkyně a školní metodička prevence se ve vedení aktivit střídaly dle časových možností, což nicméně evaluátor metodiky do budoucna nedoporučuje. Je v tomto případě lepší, když aktivity na sebe navazují a s „lektorem“ se může budovat dlouhodobější vztah. Na druhé škole metodiku vytvářela výchovná poradkyně, která aktivity vedla, a školní psycholožka. Třídní učitelka se zúčastnila jako aktivní členka účastnické skupiny, což se ukázalo jako velice přínosné pro prohloubení vzájemných vztahů se žáky.

Jelikož se jedná o preventivní opatření, nelze na základě provedeného experimentu hodnotit reálný dopad na snížení míry předčasných odchodů ze školy. Navzdory tomu je možné definovat reálny přínos tohoto opatření na vztahy jak mezi žáky samotnými, tak mezi třídou a třídní učitelkou či poradenskými pracovníky. Cíle tohoto opatření - tak, jak byly popsány v metodice - se v obou případech podařilo naplnit:

„Cílem realizace Dnů třídy bylo seznámit žáky s novými spolužáky, naučit se s nimi komunikovat, podpořit logické myšlení. Seznámit se s třídním učitelem a s prostředím nové školy. Stanovit si také pravidla třídy, které si žáci sami definují a řídí se jimi. Seznámit se s výchovnou poradkyní a školní metodičkou prevence sociálně patologických jevů a s ředitelem školy. Dny třídy umožňují sblížit se s novým kolektivem i třídním učitelem. Domníváme se, že cíle aktivit byly naplněny.“

Toto preventivní opatření je vhodným nástrojem tvorby pozitivního klimatu školy a efektivním způsobem překonání různých bariér během adaptace žáků na nové prostředí. Je také výrazně nápomocné při prohlubování vztahů jak mezi žáky samotnými, tak i mezi nimi a pedagogickým sborem, což pomáhá rychleji reagovat na případné rizikové projevy v chování žáků a tedy i na riziko předčasného odchodu ze školy. Na druhou stranu, praktické zkušenosti s realizací podobného typu opatření ukazují jistý posun v průběhu několika let:

„Opatření z tohoto pohledu bylo účelné ještě před několika lety, kdy pedagogičtí pracovníci dokázali odhalit problémové žáky již v počátku docházky a mohli s nimi pracovat a eliminovat možné konflikty a krize. V současné době, kdy je ve třídě prvního ročníku věkové rozpětí 15-23 let nebo téměř čtvrtina žáků jedné třídy absolvovala povinnou devítiletou školní docházku, ale základní školu ukončili sedmou, maximálně osmou třídou, je toto opatření možná (řečeno s velkou nadsázkou) až kontraproduktivní. Při takovém složení třídy je náročné sestavit harmonogram aktivit, který by byl pro většinu účastníků přitažlivý, a není ani zřejmé, že se vynaložená energie vyučujícím nějakým způsobem vrátí (nejlépe jako fungující třída). Mnohé žáky může chování některých nových spolužáků vyděsit ještě dřív, než zasednou do školních lavic. Bonus depistáže se vytratil. V některých třídách je již na počátku roku nutná intervence a náprava. Neřeší se vztahové problémy ve třídě, ale následuje boj se zažitými stereotypy projevujícími se v chování problémových žáků, které si přinesli ze základní školy, z rodiny nebo ze střední školy, na které nebyli úspěšní.“

I přes zmíněnou ztíženou situací s realizací tohoto opatření je možné konstatovat, že opatření je přínosné pro zlepšení klimatu ve třídě a obě školy vyjádřily zájem pokračovat v jeho realizaci i v příštích letech.

4.2.2 Zpětná vazba od účastníků

Co se týká **zpětné vazby ze strany realizačního týmu**, při hodnocení byl zdůrazňován především pozitivní dopad na klima třídy. Hodnocení přínosu v oblasti snížení míry předčasných odchodů ze škol není možné v tak krátkém časovém horizontu vyhodnotit:

„S metodikou se realizačnímu týmu pracovalo dobře, byla přehledná a instrukce byly srozumitelné. V každém případě bude pro třídu přínosem, když se opatření bude realizovat i v budoucnu. Skeptičtěji už pohlíží na předpoklad, že zavedení opatření bude mít pozitivní dopad na řešení problematiky předčasných odchodů ze škol.“

V hodnocení byl vyzdvihován především prostor pro prohlubování vztahů a také pro vytipování témat vhodných k odbornějšímu rozebrání, například na třídnických hodinách:

„Třídní učitelky a ředitel školy se shodli na důležitosti aktivizačních programů pro první ročník. Podstatou aktivizačních programů je stmelení kolektivu třídy a monitoring forem rizikového chování. Třídní učitelky měly možnost pozorovat fungování kolektivu v průběhu aktivit a řešení problémů. Během aktivit si zmapovaly témata pro třídnické hodiny, která mohou hlouběji rozebrat.“

Žáci na možnost účastnit se Dnů třídy reagovali také velice pozitivně. Nejlépe hodnotili aktivity týkající se tvorby pravidel pro soužití ve třídě a rituál „Přijetí do třídy“, kdy navázali bližší vztah s třídní učitelkou a ředitelem školy. I v případě druhé školy se žáci ve svých hodnoceních vyjadřovali konkrétně k jednotlivým aktivitám, např.

„Aktivity se mi líbily všechny, nedá se říct, která byla špatná. Úplně nejvíc se mi líbilo Kuliši-vališi, protože bylo zábavné; pak se mi líbilo Bingo, Místa si vymění a Přijetí do třídy.“

„Moc se mi líbil Strom třídy, protože jsme spolu opravdu spolupracovali, pak Dávám ti kamínek (snaha nalézt pozitivní důvody k přátelství). Nelíbil se mi Ostrov – příliš těsno a chaos. Dny třídy považuju za základ donutit účastníky her ke spolupráci, aby si k sobě navzájem našli cestu a utužili kolektiv.“

Žáci dále doporučují konání aktivity mimo budovu školy. Negativně byl hodnocen pouze nedostatek pro realizaci některých aktivit, což souviselo s omezenou časovou dotací pro tuto aktivitu na škole, která je měla rozdělené do několika dnů.

4.3. Ověření metodiky „ADAPTAČNÍ KURZ“

Dle výsledků šetření popsaného v první části této zprávy je adaptační kurz, podobně jako Dny třídy, jeden z nejvyužívanějších nástrojů prevence předčasných odchodů ze škol. I přesto projevily školy zapojené do šetření velký zájem o vyzkoušení metodiky k tomuto opatření v praxi, především z důvodu možné inspirace k pořádání nových aktivit a cvičení. Metodika se proto soustředí na podrobné popsání jednotlivých aktivizačních technik a harmonogramu kurzu.

4.3.1 Hodnocení metodiky

Metodika[49] popisuje a podrobněji specifikuje příklad dobré praxe soukromé střední odborné školy a gymnázia EDUCAnet Praha[50], která pořádá adaptační kurz ve spolupráci s externí firmou, a tím pádem si její realizace vyžaduje buď příspěvek ze strany žáků, nebo dotaci, kterou zařídí škola. První škola zapojená do evaluace se nachází v Karlovarském kraji. Ten od roku 2009 vyhlašoval program na podporu aktivity v oblasti prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu MŠMT. V rámci tohoto programu

[49] BARTOŠOVÁ, Veronika. *Adaptační kurz. Metodika realizace adaptačního kurzu - prevence předčasných odchodů ze škol.* [Online] [cit. 2. 6. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekZP/6-3-18/Adaptacni-kurz/46>

[50] BARTOŠOVÁ, Veronika. *Prevence předčasných odchodů ze vzdělávání na EDUCAnet Praha – gymnázium a střední odborná škola*. [Online] [cit. 15. 2. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekZP/6-3-08/Prevence-predcasnych-odchodu-na-EDUCAnet-Praha/46>

organizovala škola externí adaptační výjezdy pro žáky prvních ročníků od školního roku 2010/2011. Ve školním roce 2014/2015, kdy probíhala evaluace metodiky, nicméně již program nebyl vyhlášen. I přes tuto skutečnost škola na začátku školního roku výjezd zorganizovala, avšak s podmínkou finanční spoluúčasti žáků. Kurz byl naplánován na 3 dny (2 noci) a zúčastnily se ho pouze 2 z 10 otevřených tříd prvních ročníků (56 žáků).

Tomuto selektivnímu přístupu v organizaci adaptačního kurzu se naopak druhá škola chtěla vyhnout, proto se rozhodla upravit metodiku podle finančních možností školy i jejich žáků a zorganizovat kurz v prostorách školy tak, aby se mohli zúčastnit všichni žáci prvních ročníků. Samotné aktivity popsané v metodice byly podle hodnocení finančně nenáročné a tudíž použitelné i v rámci omezeného rozpočtu:

„Metodika je nenáročná z hlediska pomůcek žáků, jejich nákladů. Vzhledem k sociální úrovni rodin nemůžeme chtít po žácích finanční podporu na adaptační kurz. Nesplnili bychom cíl: aby se zúčastnili všichni žáci a získali tak pocit příslušnosti k dané třídě a škole.“

Adaptační kurz na této škole se konal v klubovně Domova mládeže, v tělocvičně školy i v okolí města a trval dva dny po 6 hodinách.

Obě školy, které se zapojily do evaluace, tedy přistoupily k úkolu jinak a sledovaly tudíž i mírně odlišné dílčí cíle tohoto opatření. Zatímco první škola se zaměřila na adaptaci žáků v rámci příslušné třídy a navázaní jejich kontaktů s třídním učitelem, druhá škola vnímá adaptaci žáků jako komplexní problém, ve kterém hraje velkou roli také integrace žáků ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí v rámci celého prvního ročníku.

Co se týká jednotlivých aktivit popsaných v metodice, školy si mohly udělat jejich výběr a také harmonogram podle svých zvyklostí a podmínek. Největší důraz kladly školy, především v úvodu adaptačního kurzu, na seznamovací aktivity a také na aktivity prohlubující komunikační a sociální dovednosti:

„Všechny použité metody mají v sobě motivační prvky k myšlení, učení, komunikaci, týmové práci. Důraz na seznamovací a interakční aktivity v našem programu je důležitý proto, že se žáci setkávají na adaptačním programu hned v prvních dnech návštěvy školy, kdy se neznají vůbec.“

Metodika realizace adaptačního kurzu byla specifická aktivitami podporujícími i počítačové dovednosti žáků vzhledem k zaměření školy EDUCAnet. Tyto aktivity nicméně nebyly plně využity v rámci evaluace, jelikož nesouvisely s oborovým zaměřením škol a pracovníci zajištující adaptační kurz tudíž neměli potřebné dovednosti pro jejich vedení. Naopak, v přístupu těchto škol byla vyjádřená snaha, „…*aby se žáci alespoň na nějaký den vzdali práce na PC a zabývali se jinými aktivitami.“*

„Hodnocený adaptační program školy EDUCAnet se nám jeví celkově příliš zaměřený na vzdělávání a získávání klíčových kompetencí, efektivitu učení a přístup ke zpracování informací, na vlastní vyučovací proces a úspěšnost při studiu. Postrádáme funkci preventivní, vytváření třídního kolektivu s dobrým klimatem, pocitem sounáležitosti, přátelství, budování dobrých a otevřených vztahů jak mezi spolužáky, tak k vyučujícím. Obsah tohoto programu se odvíjí zcela jistě od úrovně žáků této školy, oborů, které se zde studují, prospěchu, se kterým se žáci na školu hlásí, sociálního složení žáků, zda škola integruje žáky s PUP, popřípadě žáky handicapované.

Přestože ze závěrečných zpráv vyplývá, že ne všechny aktivity popsané v metodice jsou aplikovatelné ve všech typech středních škol, je možné se inspirovat alespoň aktivitami zaměřenými na seznamování a motivaci žáků.

Jelikož obě školy již s organizací adaptačních programů měly v minulosti zkušenosti a z dlouhodobého hlediska se jim jejich organizace osvědčuje, budou v této praxi nadále pokračovat. Škola, která popisovala snahu o zapojení všech žáků do adaptačního kurzu, na tyto aktivity později navazuje a pracuje se žáky dál:

„Adaptační seznamovací program dává žákům určitý základ, výhodu, se kterou můžeme dále pracovat, aby její efekt nevymizel. Pokračováním adaptačních programů jsou aktivity

realizované školním psychologem, metodikem prevence, výchovným poradcem a jinými lektory v následném období studia: zjišťování sociálního klimatu ve třídě, vývoj vztahů, podpora ohrožených žáků sociálním prostředím, podpora slabých žáků, přednáškové a zážitkové aktivity po celou dobu přípravy na povolání, studia na škole."

Jak vyplývá z výše uvedeného, adaptační kurz jakožto preventivní opatření by měl být součástí komplexu opatření určených na zlepšování klimatu školy a na posilování motivace žáků k setrvání ve studiu. Z tohoto důvodu budou školy v realizaci těchto programů pokračovat i příštích letech:

„Naše škola bude pokračovat v realizaci adaptačních programů, které si vytváří podle úrovně svých žáků a které jsou zaměřeny na vhodnou adaptaci, vytváření zdravých vztahů a klima ve třídě. Pokusíme se znovu o získání dotace na outdoorový program. Pokud tento záměr nevyjde, budeme realizovat program svůj, v rámci prostředí klubovny, tělocvičny, přírody v okolí města."

4.3.2 Zpětná vazba od účastníků

Názory zúčastněných učitelů na úspěšnost adaptačního kurzu jsou vesměs pozitivní:

„Třídní učitelé hodnotí pozitivně skutečnost, že poznali žáky v neformálním prostředí. Během programu se výrazně projeví rozdíly mezi žáky učebních a studijních oborů, zejména v jejich postojích a chování, komunikaci, dodržování pravidel."

Jelikož zúčastněné školy již s tímto typem opatření mají několikaleté zkušenosti, mohou tak zhodnotit dopad opatření na klima školy z dlouhodobějšího hlediska:

„Máme dobrou zkušenost s tím, že pokud je ve třídě žák nebo žáci, kteří jsou výraznými introvertními jedinci, izolovanými jedinci, neprůbojnými, či jedinci s jiným výrazným osobnostním znakem, charakteristikou, mohou v rámci programu udělat malý krůček vpřed ve smyslu přiblížení se k druhým, otevřenější, adekvátnější komunikace. A to tím, že jim dáme podporu a nenásilnou formou je podržíme a podpoříme. Zároveň učíme druhé, jak s méně průbojnými jedinci zacházet, aby nedošlo k jejich šikanování či znehodnocování jejich osobnosti."

„Dosavadní zkušenost: obtížné je určit dopady naší metodiky na kvalitu budoucí třídy. Ale obvykle třídy studijních oborů fungují lépe po stránce výsledků studia, chování, řešených přestupků. Tito žáci jsou lépe motivováni a je na ně větší spolehnutí, jsou zodpovědnější. Mají zájem o aktivity školy, soutěže, stáže apod."

Nevýhodou je hlavně skutečnost, že organizace programu s tak velkým počtem žáků je pro realizační tým velice náročná:

„Třídy prvních ročníků na naší škole mají obvykle 30 žáků. Jistě by se lépe pracovalo se skupinou do 20 žáků. Je náročné zvládnou při programu kázeň, udržet pozornost a dělat přestávky ve vhodný okamžik."

I přes náročnost se nicméně organizace adaptačního kurzu vyplácí, o čemž svědčí nejen to, že školy jej většinou organizují pravidelně každý rok, ale také **pozitivní ohlasy ze strany zúčastněných žáků**:

„Jsem rád, že jsem mohl někam jet. Užít si s ostatními i přes různé zákazy. Alespoň jsme se poznali a věděli od koho, co očekávat. Paní třídní učitelka byla úplně jiná než ve škole".

„Hrozně se mi ulevilo, když jsme si povídali o šikaně. Zjistila jsem, že nejsem sama obětí. Zatím jsem se na této škole s ní nesetkala, a to je dobře".

4.4. Ověření metodiky „KULATÉ STOLY"

O ověření metodiky[51] organizování kulatých stolů s externími odborníky projevily školy v dotazovaném šetření velký zájem (přes 60 % z dotazovaných škol). Metodika navazuje na

[51] ZAKOUŘILOVÁ, Hana. *Realizace kulatých stolů ve škole. Mezioborová spolupráce v prostředí školy.* [Online] [cit. 2. 6. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekZP/6-3-22/Realizace-kulatych-stolu-ve-skole/46>

příklad dobré praxe s názvem *Mezioborová spolupráce v prostředí střední školy*[52], který popisoval zkušenosti s pořádáním kulatých stolů přesevším ve spolupráci s Úřadem práce ČR. Metodiku je nicméně možné aplikovat na různá témata či problémy, které škola aktuálně řeší. I v rámci ověřování metodiky na dvou středních školách se každá škola zaměřila na jinou oblast široké a komplexní problematiky předčasných odchodů ze škol. S tím také souvisel i výběr a různorodost pozvaných externích odborníků.

4.4.1 Hodnocení metodiky

První škola se v rámci realizace kulatých stolů zaměřila na **problematiku žáků se speciálními vzdělávacími potřebami** a jejich adaptace v prvním ročníku studia v návaznosti na již uskutečněný program adaptace, usnadnění začleňování do třídního kolektivu i jejich přizpůsobení v novém prostředí. V rámci tohoto programu spolupracovala škola s pracovníky pedagogicko-psychologické poradny. Dotazy a žádosti pedagogů na objasnění a vysvětlení odborných termínů psychologů či speciálních pedagogů z Pedagogicko-psychologické poradny (dále jen PPP) přivedly realizační tým k myšlence pozvat tyto pracovníky a autory zpráv na jednání pedagogů do školy. Hlavním cílem kulatého stolu bylo navržení efektivnější techniky pro předávání informací mezi PPP a školou. Dalším cílem bylo najít a postupně doplňovat systém individuální podpory žáků s problémy. Ty vyhledávat a předávat kolegům a být tak aktuální a flexibilní.

Cílem kulatého stolu na druhé škole zapojené do evaluace bylo zjistit názory pracovníků školských poradenských zařízení, orgánu sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) a dalších poradenských institucí na **problematiku předčasných odchodů žáků ze škol** a na současnou situaci ve vzdělávání v regionu. I přesto, že škola s výše zmíněnými institucemi dlouhodobě spolupracuje, akci tohoto typu zatím nerealizovala. V rámci společného setkání bylo nastíněno několik témat: absence přijímacích zkoušek na střední školy, problematika možných přestupů žáků na jednodušší obory, docházka žáků na odborný / teoretický výcvik, spolupráce s rodiči, přibývání žáků, kteří potřebují psychologickou terapeutickou službu, dostupnost poradenských služeb přímo ve škole.

Kulatého stolu se zaměřením na problematiku žáků se speciálními vzdělávacími potřebami se zúčastnil ředitel školy, výchovná poradkyně, metodička prevence, třídní učitelky a vyučující dvou tříd a psycholožka z místní Pedagogicko-psychologické poradny. Důvodem omezeného počtu účastníků byla ochrana osobních údajů žáků, jelikož se na tomto setkání rozebíraly i konkrétní případy:

„Omezení na obecné kauzy by nemělo náležitý přínos pro vyučující a následně pro projednávané žáky. Nezbytná pro naplnění cílů byla právě otevřenost a konkrétnost projednávané problematiky.“

Kulatého stolu k předčasným odchodům ze škol se zúčastnili: dvě kurátorky OSPOD, vedoucí pracoviště Probační a mediační služby, pracovnice Úřadu práce, která má na starost mládež, ředitelka PPP, dvě výchovné poradkyně ze základních škol, z řad budoucích zaměstnavatelů – oblastní manažerka pošt a majitel firmy, který zaměstnává v rámci odborného výcviku žáky školy z oboru Instalatér. Z hostující školy se zúčastnil, akci zaštiťoval a podpořil ředitel, dále metodička prevence a výchovná poradkyně.

Toto setkání bylo zároveň pořádáno při příležitosti Dne otevřených dveří. Pro účastníky bylo zajištěno malé pohoštění – ochutnávku výrobků žáků oborů Kuchař, Cukrář, Pekař, o hosty se starali žáci oboru Číšník.

[52] ZAKOUŘILOVÁ, Hana. *Mezioborová spolupráce a pořádání kulatých stolů - VOŠ a SPŠ Rychnov nad Kněžnou.* [Online] [cit. 15. 2. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekZP/6-3-14/Mezioborova-spoluprace-v-prostredi-stredni-skoly/46>

4.4.2 Zpětná vazba od účastníků

Opatření bylo zúčastněnými školami hodnoceno následovně:

„Zaznívaly příznivé ohlasy na průběh kulatého stolu i na jeho náplň. [Účastníci] *kladně hodnotili přítomnost psycholožky, která nabídla svoji účast u dalších setkání a spolupráci kdykoli podle potřeby*.

„Realizační tým vyjádřil spokojenost s aktivním přístupem všech zúčastněných, jejich snahou je porozumět jednotlivým žákům a pomoci jim na jejich cestě za vzděláním. Celkově zde byla příjemná atmosféra. Určitě k tomu přispívá velká podpora vedení školy, aktivita a ochota učitelů.“

Realizace kulatého stolu je v této škole vnímána jako počátek bližší spolupráce s místní PPP. V plánu mají do budoucna uspořádaní kulatých stolů se zaměřením na zvlášť problematické třídy, kde by se řešily otázky žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, ale i žáků kázeňsky problémových. Opatření bylo hodnoceno jako velice efektivní i z pohledu paní psycholožky z PPP, která vyzdvihla možnost „…*sepětí poradny se školským terénem“.*

Všichni zúčastnění se shodli na tom, že další termín kulatých stolů budou domlouvat podle aktuální potřeby, navrhli „…*častější operativní setkání*.“

I účastníci kulatého stolu na druhé škole hodnotili toto opatření pozitivně, především z důvodů prohloubení spolupráce s pracovníky partnerských institucí:

„V této době nemohu zhodnotit, jestli kulaté stoly přispějí k omezení předčasných odchodů ze vzdělávání, ale určitě přispěly k tomu, že jsme se s některými spolupracovníky poznali, víme, s kým hovoříme, pokud řešíme nějaký případ. Jednání je potom příjemnější, konstruktivnější, možná i rychlejší.“

I tato škola plánuje pokračovat v realizování tohoto opatření a dále se zaměřit na spolupráci s místními zaměstnavateli a pracovníky Úřadu práce ČR. V této souvislosti byla nicméně vyjádřena obava, neboť i na první setkání přišli z deseti pozvaných pouze dva představitelé zaměstnavatelů. Další možností je také uspořádat kulatý stůl s výchovnými poradci ze základních škol se zaměřením na žáky, kteří na školu teprve přicházejí.

Lze tedy shrnout, že možnost osobního setkání a příležitost diskutovat s odborníky na řešenou problematiku je oběma školami chápáno jako největší přínos daného opatření. Metodika realizace kulatých stolů byla školami hodnocena jako velmi přínosná, srozumitelná a především flexibilní pro možnost pořádání setkání se širokým spektrem odborníků na různá témata.

4.5. Ověření metodiky „INDIVIDUÁLNÍ PRÁCE S ŽÁKEM OHROŽENÝM PŘEDČASNÝM ODCHODEM ZE VZDĚLÁVACÍHO SYSTÉMU“

Individuální práce s žákem ohroženým předčasným odchodem ze školy je v mnohých školách běžnou praxí, zajišťovanou poradenskými pracovníky školy. V roce 2013 vstoupilo rovněž v platnost *Metodické doporučení MŠMT pro práci s Individuálním výchovným programem v rámci řešení rizikového chování žáků*[53] (dále jen Metodické doporučení MŠMT). Individuální výchovný program byl v minulosti znám jako „smlouva s rodiči“, později také jako individuální výchovný plán, a je nástrojem *„hledání efektivní pomoci pro žáka a podpory pro zákonné zástupce“*[54]. V tomto smyslu nemá vytvořená metodika[55] individuální

[53] MŠMT. *Metodické doporučení pro práci s Individuálním výchovným programem v rámci řešení rizikového chování žáků,* Č. j. MSMT-43301/2013, Praha 2013. [Online] [cit. 25. 2. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/metodicke-doporuceni-msmt-pro-praci-s-individualnim>

[54] NÚV. *Souhrnná závěrečná zpráva z dvouletého pokusného ověřování Individuálního výchovného programu (smlouvy s rodiči).* Národní ústav pro vzdělávání. Oddělení pro rovné příležitosti ve vzdělávání, PPP a prevence, Praha 2013. [Online] [cit. 25. 2. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/souhrnna-zaverecna-zprava-z-dvouleteho-pokusneho-overovani>

[55] TROJANOVÁ, Lucie. *Individuální práce s žákem ohroženým předčasným odchodem ze vzdělávacího systému. Pedagogicko-psychologická podpora žáka ohroženého předčasným odchodem ze vzdělávacího*

práce s žákem ohroženým předčasným odchodem ze vzdělávacího systému nijak nahrazovat tento komplexní intervenční nástroj určený pro podporu při řešení rizikového chování žáka.

Evaluovaná metodika byla vytvořena na základě příkladu dobré praxe s názvem *Působení školní psycholožky - Střední škola stavební Jihlava*[56], který se zaměřoval na popis činnosti školní psycholožky na Střední škole stavební v Jihlavě jako nově doplněného odborného pracovníka školního poradenského pracoviště, a jejím cílem bylo představit nástroj pro individuální práci se žákem ohroženým předčasným odchodem ze školy.

4.5.1 Hodnocení metodiky

Obě školy, které se zapojily do evaluace metodiky, již měly zkušenosti i s realizací Individuálního výchovného programu. Evaluované opatření bylo tedy pouze doplňkovou složkou komplexně poskytovaných poradenských služeb na škole, zaměřenou speciálně na žáky ohrožené předčasným odchodem ze školy.

Pro **rozpoznávání žáků ohrožených předčasným odchodem ze školy** využívá metodika různá kritéria, mezi něž patří např. počet zameškaných hodin za poslední měsíc, průměr známek při posledním hodnocení, hodnocení třídního učitele, kázeňské přestupky apod. S takovými žáky je posléze vypracován tzv. individuální akční plán, který obsahuje základní principy pro naplnění vzdělávacího programu a tzv. body podpory, které žákovi umožní zvládat nároky zvoleného učebního/studijního oboru.

Základním předpokladem spolupráce se žákem je jeho motivace k řešení dané situace a také vyjádření informovaného **souhlasu s poskytováním poradenských služeb** v prostředí školy v písemné podobě. V případě, že se jedná o nezletilého žáka, je nezbytný souhlas jeho zákonného zástupce.

Metodika byla hodnocena oběma školami kladně. Školy měly zkušenost se zavedením podobného typu opatření, metodika jim tudíž sloužila k doplnění informací o tom, jak podobné situace řeší na jiné škole.

„Popisuje tedy podobnou činnost, kterou vytvářel pracovník se stejnou funkcí na stejném typu školy. Musíme však říci, že je velmi důležité vědět, jak to dělají ostatní, neboť nám to osvětluje také správnost či nesprávnost našeho postupu, nastavení činností v rámci pedagogicko-psychologické podpory žáků a pomáhá vyloučit chyby či nepřesné postupy a naopak využít postupů, které již někdo vyzkoušel a které se mu osvědčily“.

Z její realizace nicméně vzešlo i několik **doporučení**:

„Pokud bychom mohli, tak bychom metodiku nazvali Individuální plán podpory žáka – vypustili bychom slovo akční, protože při vysvětlování žákům toto slovo poměrně činí obtíže v jejich chápání souvislostí.“

Další doporučení souvisí s omezením personálního zajištění realizace opatření pouze na poradenské pracovníky školy a školních poradenských pracovišť[57] především z důvodu, že poradenští pracovníci mají na tuto činnost vyčleněn určitý čas, prostor i možnosti a jsou v rámci své odbornosti na tyto činnosti lépe připraveni[58].

---

systému formou vytvoření individuálního akčního plánu. [Online] [cit. 2. 6. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekZP/6-3-19/Individualni-prace-s-zakem-ohrozenym-predcasnym-/46>

[56] TROJANOVÁ, Lucie. *Působení školní psycholožky - Střední škola stavební Jihlava.* [Online] [cit. 25. 2. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekZP/6-3-10/Skolni-poradenske-pracoviste-Stredni-skola-/46>

[57] Definováno Vyhláškou č. 72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů. [Online] [cit. 15. 2. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlaska-c-72-2005-sb-1>

[58] V rámci Metodického doporučení pro práci s Individuální výchovným programem je rovněž popsáno několik modelů personálního obsazení v závislosti na formě spolupráce se žákem, přičemž však je rozhodnutí o personální zajištění ponecháno na řediteli školy. Viz MŠMT. *Metodické doporučení pro práci s Individuálním výchovným programem v rámci řešení rizikového chování žáků,* Č. j. MSMT-43301/2013, Praha 2013. [Online]

Přestože probíhala pilotní realizace metodiky poměrně krátkou dobu, je podle evaluátorů možné konstatovat, že na základě dílčích výsledků pomáhá toto opatření k motivaci žáků i ke zlepšení jejich prospěchu. Metodiku podpory žáků formou vytvoření individuálního akčního plánu uplatnila první škola zatím u 16 žáků, z toho u 15 chlapců a 1 dívky.

„I přes krátké období realizace můžeme konstatovat, že nástroj je účinný. Nejlépe je to vidět u položek jako je neomluvená absence a prospěch, u kterých můžeme kvantifikovat zlepšení či zhoršení a vidět tento trend již po tak krátké době intervence."

Navzdory skutečnosti, že u poloviny žáků došlo po zahájení intervence ke snížení počtu neomluvených hodin, a to velmi razantním způsobem, u čtyř žáků došlo naopak k dalšímu prudkému vzestupu počtu neomluvených hodin; z těchto žáků jeden navíc již předčasně ukončil studium. Podobný trend platí i u sledovaného prospěchu žáků. Celkově došlo ke zlepšení prospěchu u 7 z 16 žáků.

„Ke zlepšení nebo alespoň částečnému řešení dalších důležitých prvků v rámci podpory žáků také dochází, ale zde již nemůžeme tyto položky příliš kvantifikovat. Jedná se např. o návrat žáka domů po několikatýdenním útěku z domu a roli etopeda jako mediátora, o řešení kriminálního chování některých žáků, o osobní a rodinné problémy žáků, ztrátu bydlení, ztráty blízkých osob, nevyléčitelné nemoci apod. Tyto záležitosti jsou samozřejmě s žáky řešeny, ale není možné a snad ani reálné je nějakým způsobem vyhodnocovat, přestože tvoří důležitou část řešení a podpory žáka."

V případě druhé školy, která metodiku ověřovala, došlo k zlepšení prospěchu a absencí u 5 z 6 zapojených žáků, a to především z důvodu velké podpory zákonných zástupců žáků. U jedné žákyně se nepodařilo splnit stanovené cíle, žákyně v průběhu evaluace přestoupila na jinou školu. Obecně lze taky konstatovat, že velkým přínosem zavedení tohoto opatření je navázání úzkých kontaktů s rodiči a zlepšení vztahů zapojených učitelů a žáků. To si na druhé straně vyžaduje zvýšenou časovou dotaci jak z hlediska samotné spolupráce se žákem, tak z hlediska komunikace s rodiči a administrativní zátěže.

4.5.2 Zpětná vazba od účastníků

Z pohledu zúčastněných pracovníků školy (psycholog, speciální pedagog, třídní učitelé) bylo oceňováno rozdělení rolí a kompetencí a fungující spolupráce mezi třídními učiteli a poradenskými pracovníky:

„Učitel je zde členem týmu a záleží hodně na domluvě s intervenčním pracovníkem, co přesně a ve které fázi dělá. S intervencí je vždy spojena i určitá administrativa, jednání s rodiči apod., takže opět platí, že učitel plně vytížený samotným učením je rád, pokud je i někdo další, kdo se těmto věcem věnuje. Když to tedy shrneme, znamená to pro učitele určitě pomoc, odlehčení, ušetření času a práce, a také jistotu kompetentního řešení včetně možných rizik a dopadů."

I v případě zpětného řešení složitých případů, které dobře nedopadnou, ze strany Policie, inspekce, přímo ministerstva či soudů apod., se mohou učitelé prokázat kdy, čím, jakým způsobem a ve spolupráci s kterým odborníkem žáka podporovali a jsou také schopni to doložit.

Realizace opatření byla rovněž kladně hodnocena i ze strany vedení školy, které bylo pravidelně informováno o plnění či neplnění sestavených plánů. Pozitivně je také hodnocena snaha o jasné vymezení pravidel a kroků ke zlepšení situace žáka.

Z pohledu zúčastněných žáků byla realizace opatření také vítána:

„Překvapivě žáci sami volili variantu užití této metodiky oproti víceméně jednorázovému řešení podle postupů a školního řádu."

[cit. 25. 2. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/metodicke-doporuceni-msmt-pro-praci-s-individualnim>

Pozitivně hodnocen byl rovněž prostor pro diskuzi o možných důsledcích svých pochybení a také jasné vymezení pravidel. V průběhu odborné podpory se žáci dozvídají také konkrétní kroky, které je potřeba udělat, aby se dosáhlo lepších výsledků, velmi motivačně mimo jiné působil i prostor k rozebrání jejich „dílčích“ úspěchů:

„Jako velice důležité chápou to, že jim někdo “černé na bílém“ ukáže (dokáže), že se zlepšili a v čem, a že se jim daří jít správným směrem.“

Vypracování plánu podpory a dlouhodobá spolupráce s učitelem či výchovným poradcem byla žáky chápána velice kladně i na druhé škole zapojené do evaluace. V této souvislosti žáci rovněž vyjadřovali pozitivní reakce na podporu a čas, který jim poradce i učitel věnovali.

I z pohledu rodičů žáků bylo opatření vnímáno vesměs pozitivně:

„Rodiče žáků to vidí velmi podobně a je pro ně také důležité, že slyší ze školy i dobré zprávy, to, že se jejich dítěti daří (byť třeba částečně), protože to většinou bývá pozitivní odezva na jejich dítě ze školy po velmi dlouhé době – do té doby často slyšeli jen negativní věci a neměli chuť spolupracovat.“

Evaluátoři opatření upozorňují také na důležitost vstřícné komunikace s rodiči. Především u rodin ze sociokulturně znevýhodněného prostředí dochází často k nedorozuměním, pramenícím z nedostatečné komunikace, která je často vysvětlována nezájmem ze stran rodičů. Nemusí tomu tak být ve všech případech, je nutno se věnovat i nastavení pravidel účinné komunikace:

„S rodiči se dohodne vždy preferovaný způsob komunikace, což je důležité, protože ne všichni rodiče mají stejné podmínky. U několika žáků je problém třeba v tom, že rodiče doma nemají počítač a nemohou se tak dívat do elektronické třídní knihy, ale nemají nikdy ani kredit v telefonu, protože žijí ze sociálních dávek. Někdy pak volají z telefonního automatu nebo od sousedů, ale to jsou limitovaní penězi. Stačí pak dohodnout volání ze strany školy ze služebního mobilu jednou za určité období a rodiče rádi spolupracují. Naopak někteří preferují jen osobní kontakt a jsou ochotni kdykoliv do školy přijít.“

Závěrem lze tedy konstatovat, že realizace metodiky byla na obou školách úspěšná. Vzhledem k tomu, že poskytování individuální podpory žákům z jakýchkoliv důvodů ohrožených předčasným odchodem ze školy je v současnosti poměrně běžnou praxí v českých školách i v návaznosti na nedávno publikované metodické doporučení MŠMT pro práci s individuálním výchovným programem v rámci řešení rizikového chování žáků, je možné považovat hodnocenou metodiku spíše jako zdroj inspirace pro práci s tuto cílovou skupinou.

4.6. Ověření metodiky „UZAVÍRÁNÍ SMLUV O PLNĚNÍ ŠKOLNÍCH POVINNOSTÍ“

Metodika[59] pro uzavírání smluv o plnění školních povinností svým zaměřením doplňuje metodiku týkající se individuální práce se žákem ohroženým předčasným odchodem ze vzdělávacího systému. Vzhledem k tomu, že v současné době jsou oba typy spolupráce definovány Metodickým doporučením MŠMT pro práci s Individuálním výchovným programem v rámci jednotlivých stupních spolupráce, byla i v tomto případě metodika chápána jako příklad dobré praxe realizace tohoto opatření pro školy, které již s podobnou intervencí mají zkušenosti. Metodika rozvíjí příklad dobré praxe *Prevence předčasných odchodů ze vzdělávání na EDUCAnet Praha – gymnázium a střední odborná škola*[60].

[59] BARTOŠOVÁ, Veronika. *Uzavírání smluv o plnění školních povinností. Prevence předčasných odchodů ze škol – metodika uzavírání smluv s problémovými žáky.* [Online] [cit. 2. 6. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekZP/6-3-23/Uzavirani-smluv-o-plneni-skolnich-povinnosti/46>

[60] BARTOŠOVÁ, Veronika. *Prevence předčasných odchodů ze vzdělávání na EDUCAnet Praha – gymnázium a střední odborná škola*. [Online] [cit. 15. 2. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekZP/6-3-08/Prevence-predcasnych-odchodu-na-EDUCAnet-Praha/46>

4.6.1 Hodnocení metodiky

Realizace opatření u obou škol navazovala na dlouhodobou praxi školního speciálního pedagoga a školního psychologa v oblasti intervence u žáků, kteří se nacházejí v riziku předčasného ukončení školní docházky. Ze závěrečných zpráv vyplývá, že lze metodiku považovat za účinnou pomůcku v řešení problematiky předčasných odchodů ze škol u žáků, s nimiž je z různých důvodů ztížená spolupráce.

Metodika definuje **cílovou skupinu žáků** jako žáky, kteří *„jsou problémoví z hlediska docházky“,* případně *„se potýkají se školním neúspěchem“.* Toto úzké vymezení cílové skupiny a také používání termínu „problémoví žáci“ bylo metodice evaluátory vyčteno. Podle návrhů ze závěrečných zpráv by mělo opatření cílit jak na výše zmíněné kategorie žáků, tak i obecně na *„žáky s problémovým chováním (poruchami chování), popř. v riziku problémového chování (poruch chování), tedy na žáky, kteří mají problémy s agresivitou, lhaním, krádežemi, poškozováním školního a cizího majetku, vyhrožováním spolužákům nebo učitelům, při řešení fyzických napadení spolužáků, podvodech, častém a silném vyrušování výuky, s vulgárním chováním vůči učitelům, odmítáním pokynů učitelů, chováním spojeným s extremismem, rasismem, xenofobií, při opakovaných útěcích ze školy a p.*“

Dalším doporučením byla i v případě tohoto opatření **specifikace personálního zajištění** realizace metodiky, které by podle hodnotitelů mělo být jasněji vymezeno na poradenské pracovníky školních poradenských pracovišť (případně ve spolupráci se školským poradenským zařízením), jelikož závažnější intervence přímo spadají pod jejich kompetenci[61].

S přihlédnutím na nutnost zmíněných úprav byla metodika hodnocena následovně:

„*Vzhledem k cílům, pro něž je metodika vytvořena, je velmi dobrou pomůckou, protože pomáhá řešit problém předčasných odchodů ze vzdělávání žáků, který je často multifaktoriální a náročný na řešení. Můžeme říci, že se snaží o komplexnost – je nastavena od depistáže, přes motivaci, přímou podporu žákovi až k evaluaci.“*

Opatření bylo na první škole prováděno školním speciálním pedagogem v rámci individuální práce se žáky. Realizace probíhala ve spolupráci s třídními učiteli, učiteli odborné výchovy, ale také za účasti výchovného poradce a metodika prevence. Všichni zúčastnění se podíleli na společném vytipování žáků, předávání důležitých informací a na průběžné podpoře a kontrole žáků v rámci svých kompetencí.

Žáci zapojeni do realizace metodiky na první škole byli z prvního, druhého i třetího ročníku studia oborů s výučním listem, a to v celkovém počtu patnáct. I přes poměrně krátkou dobu dosavadní realizace metodiky je možné vysledovat její pozitivní dopady na školní úspěšnost zúčastněných žáků, což se projevuje především ve snížení neomluvených absencí na minimum u většiny zapojených žáků. Pouze u jednoho žáka došlo k dalšímu navyšování neomluvených hodin. Celkově také speciální pedagog i ostatní pedagogové pozorovali zlepšení chování. Navzdory těmto skutečnostem se však nepodařilo výrazně zlepšit prospěch zapojených žáků.

„U šesti žáků z patnácti po zahájení intervence a realizace metodiky došlo ke zlepšení chování a odstranění většiny nežádoucích a problémových prvků chování, pro které byli žáci zařazeni do programu. U pěti žáků zůstává chování na stejné úrovni – tedy ani nedošlo ke zlepšení, ale ani ke zhoršení a nárůstu problémového chování. Bohužel u dvou žáků došlo k rozvoji problémového chování a zhoršení prospěchu.“

Na druhé škole, zapojené do evaluace, se ověřování zúčastnilo 6 žáků oborů s výučním listem, a to ze všech tří ročníků. Z aktivit popsaných v metodice využila tato škola, v návaznosti na předchozí aktivity v této oblasti, především osobní pohovory výchovné poradkyně se žákem i s rodiči, nabídku pomoci formou doučování a konzultací. Vzhledem

k tomu, že na škole působí i školní psycholožka, mohou být tyto aktivity doplněny i o individuální psychologické konzultace. Navíc tato škola umožňuje svým žákům možnost nahrazení si zameškanou praxi o prázdninách. K dispozici je také možnost přestupu do dálkové formy studia.

Cíle metodiky se na této škole podařilo splnit pouze částečně. Žáka prvního ročníku se podařilo motivovat k lepším výsledkům. I přesto, že školní psycholožku navštívil pouze jednou a dál již odmítl individuální konzultace, zlepšil své studijní výsledky v teoretickém vyučování a odpracoval část chybějících hodin v praktickém vyučování. Zlepšilo se i jeho chování.

U dalších žáků a žákyň již výsledky intervence nebyly tak zřejmé: jedna žákyně studium přerušila, dvě žákyně druhého ročníku a jedna žákyně třetího ročníku přestoupily na dálkovou formu studia a poslední z třetího ročníku neprokázala žádné zlepšení, což bylo částečně způsobeno i zdravotními problémy.

Přes nepříliš výrazné prozatímní výsledky účastníci evaluace hodnotí pozitivně skutečnost, že při doučování se postupně prohlubují vztahy mezi vyučujícími a žáky:

„Za pozitivní považujeme fakt, že při doučování se postupně zlepšují vztahy mezi žákem a vyučujícími. Tráví spolu více času než v běžné výuce a lépe se tak poznávají. Vyučující se občas dozví velmi osobní informace o domácím prostředí žáka, což oběma pomáhá při plnění zadaných úkolů.“

Negativně byla hodnocena především časová náročnost organizace schůzek a doučování a komplikovaná komunikace s rodiči, kteří v takových případech přenechávají plnou zodpovědnost za úspěch intervence škole.

4.6.2 Zpětná vazba od účastníků

Názory realizačních týmů na zpracovanou metodiku jsou vesměs kladné:

„Realizační tým bude nadále používat z metodiky prevence předčasných odchodů ty části, které našemu typu školy vyhovují (pohovory, zápis z jednání výchovné komise, přehled úkolů, konzultace, doučování). Do této metodiky budeme nadále, na základě dřívějších pozitivních zkušeností, zařazovat nabídku náhradní praxe a přestup do dálkové formy studia. U řady žáků tak zajistíme, že školu dokončí a získají výuční list.“

Je nutno zdůraznit, že intervence se zúčastnili pouze učitelé, kteří byli výrazně motivováni a kteří měli také velkou podporu vedení školy. Negativní ohlasy na realizaci takového typu opatření nicméně mohou zaznívat od ostatních členů pedagogického sboru:

„Negativní ohlasy bývají u učitelů, kteří často aplikují negativní hodnotící postoje a fungují v rámci začarovaného kruhu předjímaného negativního chování a jeho potvrzování ze strany žáka. Tyto psychologické vazbové efekty ve vztazích učitel – žák jsou hodně pevné a vyžadují velké úsilí pro jejich narušení a nastartování pozitivně podmíněných reakcí. Argumentace v neprospěch žáka a v nemožnost jeho změny už dopředu vyřčená znamená pro něj ortel a jasný důvod k tomu se prakticky vůbec nesnažit něco změnit (alespoň u toho konkrétního učitele).“

Z pohledu realizačního týmu působí negativně především časová a administrativní náročnost realizace jakýchkoliv opatření prevence či intervence. Velice oceňovanou situací z pohledu pedagogických pracovníků je, když na škole působí i školní psycholog či speciální pedagog. Krácení úvazků výchovných poradců v průměru o tři, čtyři hodiny týdně je v tomto ohledu výrazně nedostačující.

Nicméně, na základě dobré zkušenosti s realizací tohoto opatření či podobných typů individuální práce se žákem ohroženým předčasným odchodem ze školy, vyjádřily obě školy zájem v realizaci pokračovat.

„Považujeme metodiku prevence za účinný nástroj proti předčasným odchodům žáků. Do budoucna chceme více zapojit rodiče.“

Co se týká **názorů žáků**, kteří se v tomto běhu zúčastnili realizace opatření, oceňovali především skutečnost, že zapojení se do tohoto programu a stanovení si vlastních cílů bylo

na bázi dobrovolnosti a motivace. Zároveň však žáci oceňují i to, že prostřednictvím této intervence získají podporu, kontrolu nad plněním cílů a pozitivní motivaci:

„Žáci si vždy mohli vybrat a vždy byli pro realizaci. Líbí se jim na tom hlavně to, že budou pravidelně "hlídáni" a budou se tedy "muset" snažit a chtějí vidět, jak se zlepšili a zda to vede k úspěchům."

„Důležité pro ně je i to, že intervenční pracovník sbírá podklady ode všech učitelů – tedy nejen těch, u kterých se jim nedaří své chování kontrolovat, ale i od těch, v jejichž předmětech jsou třeba bezproblémoví. Spravedlnost a objektivnost žáci vnímají velice citlivě a je pro ně velmi důležitá."

U druhé školy, kde realizace opatření nebyla natolik úspěšná, žáci konstatovali, že jsou na ně pracovníci školy *„přísnější než rodiče".* Nicméně pokud byli alespoň částečně úspěšní v naplňování vytyčených cílů, *„péči a pozornost nakonec ocenili"*.

Jak již bylo zmíněno, poněkud komplikovanější byla **spolupráce s rodiči žáků**. Přestože rodiče byli pravidelně telefonicky i písmeně informováni o pokrocích svých dětí, odmítali se dostavit na osobní schůzky a neposkytli ani zpětnou vazbu na účinnost tohoto opatření:

„Rodiče se nedostavovali na kontrolní schůzky, neposkytli nebo neposlali své názory na proces zlepšování výsledků svých dětí."

V případě druhé školy, kde se podařilo zlepšit především docházku žáků, se rodiče vyjadřovali pozitivně především k pravidelné a vesměs pozitivní zpětné vazbě ze strany školy na školní úspěšnost svých dětí:

„Rodiče žáků to vidí velmi podobně a je pro ně také důležité, že slyší ze školy i dobré zprávy, to, že se jejich dítěti daří (byť třeba částečně), protože většinou se jedná o pozitivní odezvu na jejich dítě ze školy po velmi dlouhé době – do té doby často slyšeli jen negativní věci a neměli chuť spolupracovat."

Důležitý je také přístup intervenčního pracovníka, který nehodnotí styl výchovy dítěte, nýbrž poskytuje podporu žákovi i rodičům k dosažení pozitivních výsledků.

„Rodiče jsou postaveni do role člena týmu, odborníka na své dítě a je s nimi komunikováno jako s rovnými a mají také konkrétní úkoly a tím pádem při zdárném průběhu i konkrétní úspěchy."

Závěrem můžeme konstatovat, že metoda uzavírání smluv může být úspěšná v řešení předčasných odchodů ze vzdělávání pouze za předpokladu aktivního zapojení všech zúčastněných. Jak jsme již zmínili v úvodu, nástroj uzavírání smluv je poměrně rozšířený a používaný mnoha školami již řadu let a vychází z něho rovněž metodika Individuálního výchovného programu, komplexně představena Metodickým pokynem MŠMT. Jak vyplynulo z představených závěrečných zpráv, vzhledem ke komplikovanosti případů, které tato metoda má řešit, nelze očekávat jednoduché a efektivní řešení. **Toto opatření je potřeba realizovat v součinnosti s komplexní poradenskou péčí** a nejlépe i v návaznosti na jiné preventivní a intervenční opatření cílené na problematiku předčasných odchodů ze škol.

5. Závěr

Úspěšná strategie v boji proti předčasným odchodům ze škol musí probíhat jak na systémové úrovni, tak i na úrovni jednotlivých škol, které mají v prevenci předčasných odchodů stěžejní roli. Každá jednotlivá škola, která se s tímto problémem potýká, má většinou k dispozici celé spektrum preventivních a intervenčních opatření. Pro školy je nicméně velice důležité svoje zkušenosti sdílet a navzájem se inspirovat. Cílem evaluace **pilotního ověřování metodik pro realizaci vybraných opatření v oblasti prevence a intervence předčasných odchodů ze škol** tudíž bylo poskytnout pedagogickým a poradenským pracovníkům škol komplexní metodiky preventivních a intervenčních opatření, které mohou sloužit jako podrobný návod či jako inspirace pro řešení tohoto problému v prostředí svých škol.

Z úvodního dotazníkového šetření mapujícího situaci používání jednotlivých preventivních a intervenčních opatření v praxi na středních školách, které předcházelo vzniku metodik a jejich pilotnímu ověřování, vyplynulo, že školy nejčastěji využívají následující opatření:

- **V rámci prevence předčasných odchodů ze škol ještě před nástupem žáků do prvních ročníků** zdůrazňují školy nutnost komunikace s budoucími žáky a jejich rodiči, a to jak prostřednictvím tzv. náborových akcí na základních školách, tak také formou otevřených dnů na středních školách, případně na burzách škol či jiných výstav. V souvislosti s touto kategorií opatření školy v šetření projevily zájem o metodiku popisující komunikaci školy se žáky ještě před nástupem do prvního ročníku.
- **V prevenci školy dále pokračují i v začátcích studia nově přijatých žáků**. V případě žáků přestupujících z jiné střední školy je velice častým opatřením ověření důvodů odchodu z původní školy za účelem včasného odhalení případného rizika opuštění školní docházky u dotyčného žáka v budoucnu. Co se týká preventivních opatření cílených na všechny nové žáky školy, dotazované školy nejvíce využívají organizaci Dnů třídy nebo adaptačního kurzu. Tyto akce jsou nicméně natolik oblíbené, že o jejich metodiku provily zájem i školy, které již podobná opatření využívají, avšak měly zájem o inspirativní podněty z praxe na jiné škole.
- Dalším krokem v boji proti předčasným odchodům ze škol je také **motivace stávajících žáků školy**, a to buď prostřednictvím školních akcí, spolupráce s mimoškolním prostředím, nebo také formou stipendií či motivačního systému hodnocení. Nejméně využívaným nástrojem v této kategorii bylo zapojování žáků ze sociálně znevýhodněného prostředí do akcí školy, a to především z důvodů chybějících finančních prostředků.
- V případě selhání preventivních opatření je velice důležitá **včasná identifikace žáků ohrožených předčasným odchodem ze školy a následné řešení individuálních případů**. Pro identifikaci prvních signálů ohrožení předčasným odchodem ze vzdělávacího systému školy již poměrně často využívají on-line systém pro kontrolu prospěchu a docházky, případně využívají vlastní metodiku pro vyhledávání ohrožených žáků. V rámci intervenčních opatření jsou v praxi škol nejvíce využívaným opatřením výchovné komise a další individuální práce se žáky ohroženými předčasným odchodem, jako jsou individuální plány či smlouvy se žáky a rodiči o plnění školních povinností. O vyzkoušení metodiky pro poslední dvě zmíněná opatření školy projevily poměrně velký zájem.
- Poslední ze zkoumaných typů nástrojů byla opatření na **podporu pedagogického sboru v práci se žáky ohroženými předčasným ukončením školní docházky**. V této souvislosti mají školy většinou k dispozici „manuály“ pro práci s touto skupinou žáků, případně spolupracují s jinými institucemi, jako jsou pedagogicko-psychologické poradny, neziskové organizace a další instituce zabývající se oblastí vzdělávání a prevence předčasných odchodů ze škol a poskytující služby žákům a jejich rodinám. V rámci této kategorie opatření byla vytvořena metodika pro pořádání kulatých stolů se zástupci spolupracujících institucí.

Po úvodním šetření mapujícím míru využívání opatření prevence a intervence a také zájem škol o vytvoření metodik k vybraným opatřením následovalo samotné **pilotní ověřování šesti metodik v praxi na středních školách**. Každá metodika byla ověřována na dvou středních školách, jedna zúčastněná škola však nedodala závěrečnou hodnoticí zprávu. Hodnocení první ze zmíněných metodik tudíž vychází pouze z jedné závěrečné zprávy.

- Ze závěrečného hodnocení metodiky **„Komunikace školy s žáky a rodiči již před nástupem do 1. ročníku“** vyplývá, že tato metodika představuje několik dílčích preventivních aktivit (náborové akce na základních školách, Den otevřených dveří, výstavy, červnová schůzka s rodiči budoucích žáků), které nemusí být všechny nutně realizovány. Toto opatření funguje zároveň jako jakýsi předstupeň všech preventivních opatření, které přichází na řadu po nástupu žáků ke studiu na střední škole. Nefunguje tedy samostatně, bez součinnosti dalšího spektra preventivních a následně intervenčních opatření. Sekundárním přínosem opatření, které je původně cíleno na budoucí žáky školy, je i skutečnost, že při jeho realizaci dochází k prohlubování vztahů

mezi vyučujícími a stávajícími žáky školy, především v rámci příprav na prezentace jednotlivých oborů v rámci různých akcí.

- Závěry hodnocení metodiky **„Dny třídy“** ukazují, že toto preventivní opatření může být vhodným nástrojem tvorby pozitivního klimatu školu a efektivním způsobem překonání různých bariér během adaptace žáků na nové prostředí. Je také výrazně nápomocné při prohlubování vztahů jak mezi žáky samotnými, tak i mezi nimi a pedagogickým sborem, což pomáhá rychleji reagovat na případné rizikové projevy v chování žáků a tedy i na riziko předčasného odchodu ze školy. Vzhledem ke skutečnosti, že se jedná o preventivní opatření a také vzhledem k časovému omezení realizace metodiky, nelze nicméně v této fázi hodnotit reálný dopad na prevenci předčasných odchodů ze škol. Samotná metodika však byla hodnocena kladně, jelikož představuje podrobný návod, jak pořádat Dny třídy včetně podrobného soupisu všech aktivit.
- K podobným závěrům dospělo rovněž ověřování metodiky **„Adaptačního kurzu“,** přičemž bylo hodnotiteli doporučováno, aby se adaptační kurz **stal** součástí komplexu opatření určených na zlepšování klimatu školy a na posilování motivace žáků k setrvání ve studiu. Samotná metodika a aktivity v ní pospané byly specifické pro školu, která materiál vytvořila. Metodika tak obsahovala rovněž aktivity rozvíjející počítačové dovednosti žáků. Tyto aktivity nicméně nebyly plně využity v rámci evaluace, jelikož nesouvisely s oborovým zaměřením škol a pracovníci zajištující adaptační kurz tudíž neměli potřebné dovednosti pro jejich vedení.
- Ověřování metodiky **„Kulatých stolů“** ukázalo, že tuto metodiku lze využívat v rámci řešení různých typů obtíží a v závislosti na tom přizpůsobit také seznam pozvaných odborníků. Možnost osobního setkání a příležitost diskutovat s odborníky na řešenou problematiku je školami bráno jako největší přínos daného opatření. Metodika realizace kulatých stolů byla školami hodnocena jako přínosná, srozumitelná a především flexibilní pro možnost realizace setkání se širokým spektrem odborníků na různá témata.
- Rovněž evaluace metodiky „**Individuální práce s žákem ohroženým předčasným odchodem ze vzdělávacího systému“** byla z pohledu zúčastněných škol úspěšná. Avšak vzhledem k tomu, že poskytování individuální podpory žákům z jakýchkoliv důvodů ohrožených předčasným odchodem ze školy je v současnosti poměrně běžnou praxí v českých školách i v návaznosti na nedávno publikované Metodické doporučení MŠMT pro práci s individuálním výchovným programem v rámci řešení rizikového chování žáků, je možné považovat hodnocenou metodiku spíše jako zdroj inspirace pro práci s tuto cílovou skupinou. Hodnotitelé rovněž doporučují, aby bylo omezeno personální zajištění realizace opatření pouze na poradenské pracovníky školy a školních poradenských pracovišť.
- Obdobné výsledky přineslo rovněž ověřování metodiky **„Uzavírání smluv o plnění školních povinností“,** jelikož tato metodika svým zaměřením doplňuje metodiku týkající se individuální práce se žákem ohroženým předčasným odchodem ze vzdělávacího systému. Zavedení opatření u obou škol navazovala na dlouhodobou praxi školního speciálního pedagoga a školního psychologa v oblasti intervence u žáků, kteří se nacházejí v riziku předčasného ukončení školní docházky. Ze závěrečných zpráv vyplývá, že lze metodiku považovat za účinnou pomůcku v řešení problematiky předčasných odchodů ze škol u žáků, s nimiž je z různých důvodů ztížená spolupráce. I v případě tohoto opatření nicméně hodnotitelé doporučují jasně vymezit personální zajištění pouze na poradenské pracovníky školy a školních poradenských pracovišť.

Závěrem můžeme konstatovat, že pilotní ověřování metodik bylo zúčastněnými pracovníky škol hodnoceno kladně. Největší ohlas měly metodiky Dnů třídy, adaptačního kurzu a kulatých stolů. Ověření metodiky věnované komunikaci školy se žáky ještě před nástupem do prvních ročníků nebylo zcela úspěšné, jelikož závěrečnou hodnoticí zprávu dodala pouze jedna ze zúčastněných škol. Poslední dvě metodiky týkající se intervenčních opatření (individuální práce se žákem ohroženým předčasným odchodem ze vzdělávacího systému a uzavírání smluv o plnění školních povinností) sloužily spíše jako inspirace pro školy, které již s podobným typem opatření mají zkušenosti, především v souvislosti s realizací Individuálního výchovného programu.

6. Bibliografie

6.1. Literatura a informační zdroje

- European Commission. *Council recommendation of 28 June 2011 on policies to reduce early school leaving.* [Brusel]: EC, 2011. [Online] [cit. 12. 2. 2015] Dostupné na WWW: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2011:191:0001:0006:en:PDF>
- European Commission. *Reducing early school leaving: Key messages and policy support. Final Report of the Thematic Working Group on Early School Leaving.* [Brusel]: November 2013. [Online] [cit. 12. 2. 2015]. Dostupné na WWW: <http://ec.europa.eu/education/policy/strategic-framework/doc/esl-group-report_en.pdf>
- MŠMT. *Metodické doporučení pro práci s Individuálním výchovným programem v rámci řešení rizikového chování žáků,* Č. j. MSMT-43301/2013, Praha 2013. [Online] [cit. 25. 2. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/metodicke-doporuceni-msmt-pro-praci-s-individualnim>
- NÚV. *Souhrnná závěrečná zpráva z dvouletého pokusného ověřování Individuálního výchovného programu (smlouvy s rodiči).* Národní ústav pro vzdělávání. Oddělení pro rovné příležitosti ve vzdělávání, PPP a prevence, Praha 2013. [Online] [cit. 25. 2. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/souhrnna-zaverecna-zprava-z-dvouleteho-pokusneho-overovani>
- Sdělení Komise Evropa 2020 Strategie pro inteligentní a udržitelný růst podporující začlenění. Brusel: 3. 3. 2010. [Online] [cit. 12. 2. 2015]. Dostupné na WWW: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:CS:PDF>
- Stop Dropout. Metodika prevence předčasného ukončení školní docházky pro školní psychology a výchovné poradce. [Online] [cit. 17. 2. 2015] Dostupné na WWW: <http://stop-dropout.eu/index.php?id=2&L=2>
- TILLNER, Jiří. *Zpráva o předčasných odchodech ze vzdělávání. Přehled opatření a příklady dobrých praxí v zahraničí a v ČR*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání. 2013. [Online] [cit. 13. 2. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.nuv.cz/uploads/Predcasne_odchody_12_2013.pdf>
- TRHLÍKOVÁ, Jana. *Předčasné odchody ze vzdělávání na středních školách. Kvalitativní analýza rozhovorů s experty a příklady dobrých praxí.* Praha: Národní ústav pro vzdělávání, 2012, s. 4. [Online] [cit. 13. 2. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/PublikaceAbsolventi?Stranka=9-0-73&NazevSeo=Predcasne-odchody-ze-vzdelavani-na-strednich->
- TRHLÍKOVÁ, Jana. *Předčasné odchody ze středních škol. Názory pracovníků škol a úřadů práce na nástroje prevence a intervence.* Praha: Národní ústav pro vzdělávání, 2013, s. 3. [Online] [cit. 13. 2. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/PublikaceAbsolventi?Stranka=9-0-83&NazevSeo=Predcasne-odchody-zaku-ze-strednich-skol-Nazory->
- Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů. [Online] [cit. 15. 2. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlaska-c-72-2005-sb-1>

6.2. Příklady dobrých praxí

- BARTOŠOVÁ, Veronika. *Prevence předčasných odchodů ze vzdělávání na EDUCAnet Praha – gymnázium a střední odborná škola*. [Online] [cit. 15. 2. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekZP/6-3-08/Prevence-predcasnych-odchodu-na-EDUCAnet-Praha/46>
- BOUDOVÁ, Barbora. *Postup při práci ve vyučování s žáky se specifickými poruchami učení na SŠ Příčná, Ostrava-Poruba:* [Online] [cit. 15. 2. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekZP/6-3-11/Prevence-predcasnych-odchodu-podpora-zaku-se-/46>
- FRAJEROVÁ, Marie. *Využití mimoškolních aktivit v oblasti prevence předčasných odchodů ze střední školy – Gymnázium a SOŠ Čáslav.* [Online] [cit. 15. 2. 2015] Dostupné na WWW: < http://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekZP/6-3-17/Vyuziti-mimoskolnich-aktivit-v-oblasti-prevence-/46>

- HNILIČKOVÁ, Pavla. Prevence a řešení předčasných odchodů ze vzdělávání, ISŠS, Nerudova 59, České Budějovice. [Online] [cit. 15. 2. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekZP/6-3-09/Prevence-a-reseni-predcasnych-odchodu-ze-/46>
- ŠVÁBENSKÁ, Zuzana. *Prevence a řešení předčasných odchodů žáků na SOŠ stavební a zahradnické, Praha 9.* [Online] [cit. 15. 2. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekZP/6-3-12/Reseni-predcasnych-odchodu-na-SOS-stavebni-a-/46>
- TROJANOVÁ, Lucie. *Působení školní psycholožky - Střední škola stavební Jihlava.* [Online] [cit. 15. 2. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekZP/6-3-10/Skolni-poradenske-pracoviste-Stredni-skola-/46>
- VELFLOVÁ, Marie. *Prevence předčasných odchodů ze vzdělávání na ISŠ HPOS Příbram.* [Online] [cit. 15. 2. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekZP/6-3-02/Prevence-predcasnych-odchodu-ze-vzdelavani-na-ISS-/46>
- VOBORNÍKOVÁ, Světlana. *Přijímací pohovory jako prevence předčasných odchodů*. [Online] [cit. 15. 2. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekZP/6-3-16/Prijimaci-pohovory-jako-prevence-predcasnych-/46>
- ZAKOUŘILOVÁ, Hana. *Mezioborová spolupráce a pořádání kulatých stolů - VOŠ a SPŠ Rychnov nad Kněžnou.* [Online] [cit. 15. 2. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekZP/6-3-14/Mezioborova-spoluprace-v-prostredi-stredni-skoly/46>

6.3. Metodiky opatření prevence a intervence

- BARTOŠOVÁ, Veronika. *Adaptační kurz. Metodika realizace adaptačního kurzu - prevence předčasných odchodů ze škol*. [Online] [cit. 2. 6. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekZP/6-3-18/Adaptacni-kurz/46>
- BARTOŠOVÁ, Veronika. *Uzavírání smluv o plnění školních povinností. Prevence předčasných odchodů ze škol – metodika uzavírání smluv s problémovými žáky.* [Online] [cit. 2. 6. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekZP/6-3-23/Uzavirani-smluv-o-plneni-skolnich-povinnosti/46>
- HNILIČKOVÁ, Pavla. *Komunikace školy s žáky a rodiči již před nástupem do 1. ročníku. Metodika komunikace školy s žáky a rodiči již před nástupem do 1. ročníku.* [Online] [cit. 2. 6. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekZP/6-3-20/Komunikace-skoly-s-zaky-a-rodici-jiz-pred-nastupem-/46>
- ŠVÁBENSKÁ, Zuzana. *Dny třídy. Metodika přípravy a realizace „Dnů třídy“*. [Online] [cit. 2. 6. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekZP/6-3-21/Dny-tridy/46>
- TROJANOVÁ, Lucie. *Individuální práce s žákem ohroženým předčasným odchodem ze vzdělávacího systému. Pedagogicko-psychologická podpora žáka ohroženého předčasným odchodem ze vzdělávacího systému formou vytvoření individuálního akčního plánu*. [Online] [cit. 2. 6. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekZP/6-3-19/Individualni-prace-s-zakem-ohrozenym-predcasnym-/46>
- ZAKOUŘILOVÁ, Hana. *Realizace kulatých stolů ve škole. Mezioborová spolupráce v prostředí školy*. [Online] [cit. 2. 6. 2015] Dostupné na WWW: <http://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekZP/6-3-22/Realizace-kulatych-stolu-ve-skole/46>

6.4. Internetové zdroje a zajímavé odkazy

- www.infoabsolvent.cz
- www.czso.cz
- http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-11-52_en.htm?locale=en
- http://www.europass.cz/wp-content/uploads/P%C5%99evodn%C3%ADk-EQF-a-ISCED.pdf

www.infoabsolvent.cz

*Výrazně inovovaný informační systém ISA+ pomáhá **žákům základních škol** při volbě oboru vzdělání a výběru střední školy, **žákům středních škol** při rozhodování o pokračování ve vzdělávání a při přechodu na trh práce, **výchovným-kariérovým poradcům a učitelům** při poskytování kariérového poradenství a výuce témat Úvodu do světa práce, **managementu škol** při úpravách vlastní vzdělávací nabídky a tvorbě školních vzdělávacích programů.*

NEJVÝRAZNĚJŠÍ NOVINKY:

- možnost **výběru oborů i školních vzdělávacích programů** (ŠVP),
- **nové videoukázky** – představují práci v technických profesích i přípravu na ně,
- **profitest** – pomůže žákům základních škol při výběru oblasti vzdělávání,
- **výběr podle obrázků** – poskytuje snadnější orientaci ve vzdělávací nabídce SŠ,
- **bez bariér až na trh práce** – nová sekce věnovaná problematice žáků se zdravotním postižením a tématu předčasných odchodů ze vzdělávání,
- **jak na to – rady a doporučení** – různé užitečné informace pro uživatele systému,
- **syntetické stránky –** obsahují soubor informací ke každé skupině oborů,
- **filtry vzdělávací nabídky** – podle zdravotního postižení, vzdálenosti od bydliště, formy studia, zřizovatele, ŠVP,
- **fulltextové vyhledávání** – najde na ISA+ odkazy související se zadaným výrazem. O inovaci a obsah systému ISA+ se stará Národní ústav pro vzdělávání v rámci projektu MŠMT **Kariérové poradenství v podmínkách kurikulární reformy (VIP Kariéra II – KP)**, který je financován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky.